

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Стефанюк Галина Василівна

ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ:
інструктивно-методичні матеріали до самостійної роботи для
студентів спеціальності 032 «Історія та археологія»

Івано-Франківськ – 2019

УДК 94 (477) (093)

ББК 63.3 (4 Укр)

С – 79

Навчально-методичний посібник «Джерела з історії України: інструктивно-методичні матеріали до самостійної роботи для студентів спеціальності 032 «Історія та археологія» підготувала кандидат історичних наук, доцент кафедри історіографії і джерелознавства Стефанюк Галина Василівна.

Рецензенти:

кандидат історичних наук, доцент

Марущенко Олександр Володимирович

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

доктор історичних наук, професор

Шологон Лілія Іванівна

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Рекомендовано до друку

Вченою радою Факультету історії, політології і міжнародних відносин

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»

(протокол № 6 від 14 лютого 2019 р.)

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	8
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ.....	26
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ПО ТЕМАХ ДИСЦИПЛІНИ....	27
ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА З СТУДЕНТАМИ.....	31
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ.....	33
ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПІДГОТОВКИ.....	50
КОНТРОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ І ОЦІНЮВАННЯ.....	52
ГЛОСАРІЙ.....	62
РЕКОМЕНДОВАНИЙ СПИСОК ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Самостійна робота студента – це форма організації навчального процесу, при якій заплановані завдання виконуються студентом під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, визначається навчальним планом і становить 2/3 загального обсягу навчального часу, відведеного для вивчення дисципліни «Джерела з історії України» для студентів спеціальності 032 Історія та археологія. Співвідношення обсягів аудиторних занять і самостійної роботи студентів визначається з урахуванням специфіки та змісту конкретної навчальної дисципліни, її місця, значення і дидактичної мети в реалізації освітньої програми. Самостійна робота студента повинна є конкретною за своєю спрямованістю і супроводжуватися ефективним контролем та оцінкою її результатів.

Зміст самостійної роботи студента полягає в науково обґрунтованій системі дидактично та методично оформленого навчального матеріалу і визначається освітньою програмою та робочим навчальним планом. Зміст самостійної роботи студента з навчальної дисципліни «Джерела з історії України» визначається робочою програмою, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

Мета самостійної роботи – сприяти якнайглибшому засвоєнню студентами знань з дисципліни «Джерела з історії України», ознайомити їх з основним понятійно-категоріальним апаратом та теоретичними положеннями.

Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи дають можливість студентам глибше ознайомитися з темами або окремими питаннями, які не були винесені на лекційні або семінарські заняття. Вони передбачають опанування в повному обсязі навчальної програми та формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної

компетентності, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати та контролювати власну діяльність.

Завданням самостійної роботи студентів є засвоєння певних компетентностей, закріплення та систематизація здобутих знань, їх застосування при виконанні практичних завдань та наукових робіт, а також виявлення прогалин у системі знань із предмета.

Загалом виконання зазначених аспектів дає можливість студентам:

Знати:

- основні групи джерел з історії України та їх місцезнаходження;
- основні публікації джерел та їх місцезнаходження;
- класифікацію історичних джерел;
- методологічні та методичні принципи джерелознавства;
- основні стадії роботи дослідника над джерелом.

Простежити:

- зв'язок дисципліни «Джерела з історії України» з джерелознавством, етнографією, історією, археологією, культурою, фольклористикою, статистикою, спеціальними історичними дисциплінами.

Встановити:

- відмінності між джерелами з історії України та іншими науками;
- що особливе місце у вивченні джерел з історії України займає визначення їхніх характерних ознак, за якими можна прослідкувати еволюцію етносу та етнічних процесів, що відбуваються в сучасному світі.

Вміти

- давати самостійний критичний та аргументований аналіз джерельних (документальних) матеріалів;
- застосовувати фактологічний матеріал і загальноприйняті критерії оцінки для ідентифікації подій з історії України;
- виокремлювати головні етапи формування історичних джерел (за хронологічним принципом);
- застосовувати на практиці набуті знання при написанні курсових,

дипломних робіт, проведенні історико-краєзнавчої та наукової роботи.

У ході самостійної роботи студент:

- * засвоює теоретичний матеріал з навчальної дисципліни, що вивчається (засвоєння лекційного курсу, а також окремих його розділів, тем, положень і т. д.);
- * закріплює знання теоретичного матеріалу, використовуючи необхідний інструментарій практичним шляхом (виконання контрольних робіт, тестів для самоперевірки);
- * застосовує отримані знання і практичні навички для аналізу ситуацій і вироблення правильного рішення (підготовка до групової дискусії, підготовча робота в рамках ділової гри, письмовий аналіз конкретної ситуації);
- * застосовує отримані компетентності для формування власної позиції, теорії, моделі (написання курсової, дипломної, магістерської роботи, наукової доповіді, статті, науково-дослідної роботи).

Самостійна робота з навчальної дисципліни для студентів може включати різні форми, які визначаються робочою програмою. Умовно самостійну роботу студентів з «Джерел з історії України» можна розділити на базову і додаткову. *Базова самостійна робота* забезпечує підготовку студента до аудиторних занять і контрольних заходів з навчальної дисципліни. Результати цієї підготовки виявляються в активності студента на заняттях, при виконанні ним контрольних робіт, тестових завдань й інших видів робіт.

Базова самостійна робота студентів може включати такі види робіт:

- * опрацювання лекційного матеріалу і рекомендованої літератури;
- * пошук (підбір) і огляд літератури і електронних джерел інформації з індивідуально заданої проблеми навчального курсу;
- * виконання домашніх завдань;
- * вивчення матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання;
- * практикум з навчальної дисципліни з використанням програмного забезпечення;
- * підготовка семінарських занять;

- * підготовка до написання контрольних робіт чи інших форм поточного контролю;
- * систематизація вивченого матеріалу перед семестровим заліком.

Додаткова самостійна робота спрямована на поглиблення і закріплення знань студента, розвиток аналітичних навичок з проблематики навчальної дисципліни. Вона може включати такі види робіт:

- * науково-дослідницька робота, участь у наукових студентських конференціях, семінарах і олімпіадах;
- * аналіз наукових публікацій з визначеної викладачем теми;
- * аналіз статистичних і фактичних матеріалів за заданою темою, складання схем і побудова моделей на основі статистичних матеріалів;
- * проведення соціологічних та статистичних досліджень у позааудиторний час;
- * написання реферату, есе за заданою проблематикою;
- * написання газетних статей;
- * підготовка рецензії на наукову статтю;
- * бібліографічний огляд літератури за заданою проблематикою;
- * розробка мультимедійної презентації;
- * підготовка хронологічних таблиць;
- * оформлення карт, таблиць і схем;
- * підготовка термінологічних словників.

Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення дисципліни, і складає:

- * програму навчальної дисципліни;
- * підручники, навчальні посібники та іншу навчально-методичну літературу;
- * наукову, фахову монографічну літературу;
- * інструктивно-методичні матеріали, вказівки до семінарських занять;
- * завдання до семінарських занять;
- * матеріали до контрольної роботи з навчальної дисципліни;
- * методичні вказівки до виконання індивідуальних завдань;
- * переліки тестових питань.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. Джерела з найдавнішої історії України

1. Основні комплекси речових джерел з історії України (трипільська, зарубинецька та інші культури).
2. Твори грецьких і римських авторів про держави і народи Північного Причорномор'я та спосіб їх життя.
3. Відображення слов'яно-візантійських відносин VI – X ст. у творах візантійських та західноєвропейських авторів.
4. Відомості східних авторів про руські землі.

Ключові терміни

Трипільська культура, зарубинецька культура, графіті, епіграфічні пам'ятки, могильники.

Реферат

Розселення і спосіб життя слов'ян на території Прикарпаття за археологічними даними.

Джерела

1. Гомер. Іліада. К., 1978.
2. Геродот. Історії в дев'яти книгах. К., 1993.
3. Геродот. Скіфія. Найновіший опис України з V ст. перед Христом. К., 1992.
4. Історія України: Документи, матеріали / Уклад., комент. В.Ю.Короля. К., 2001.
5. Хрестоматія з історії Української РСР. К., 1959. Т.1.

Основна література

1. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. К., 1992.
2. Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. К., 1992.
3. Борисенко В.Й. Нариси історії України. К., 1993.
4. Грушевський М.С. Історія України-Руси. К.: Наукова думка, 1991. Т.1.
5. Довгопол В.М., Литвиненко М.А., Лях Р.Д. Джерелознавство історії Української РСР. К., 1986.
6. Давня історія України: у 2-х кн. К., 1994.

7. Історія України. Нове бачення. К., 1995. Т.1.
8. Січинський В. Чужинці про Україну. Львів: Світ, 1991.
9. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України. К., 1992.

Додаткова література

1. Василенко Г. Велика Скіфія. К., 1991.
2. Відейко М.Ю. Корнієнко П.Л., Ткачук Т.М. Трипільська цивілізація. К., 1994.
3. Залізняк Л. Нариси стародавньої історії України. К., 1994.
4. Лапин В.В. Греческая колонизация Северного Причерноморья. К., 1966.
5. Мозолевський Б.М. Скіфський степ. К., 1983.
6. Рыбаков Б.А. Геродотова Скифия. М., 1979.

Методичні рекомендації

Відповідаючи на **перше** питання, слід визначити основні комплекси джерел з історії України. Студент повинен простежити гіпотетичний зв'язок трипільської, зарубинецької та інших культур з українським етносом. При цьому необхідно навести приклади речових пам'яток, які б свідчили про заняття, світоглядні уявлення та розвиток мистецтва у давні часи.

Друге питання присвячене характеристиці творів античних авторів про Північне Причорномор'я. Студент повинен з'ясувати, як Геродот в "Історії греко-перських воєн" описує розселення на території України, господарство, побут і культуру населення. Слід звернути увагу на праці Гіппократа, Діодора Сіцилійського, Страбона, Плінія Старшого, Птолемея.

У **третьому** питанні студенту необхідно розповісти, як візантійські та західноєвропейські автори у своїх творах відобрадили слов'яно-візантійські відносини у VI – X ст. При цьому необхідно звернути увагу на "Історію війни з готами" Прокопія Кессарійського, "Стратегікон" Маврикія, "Історію в десяти книгах" Лева Діакона, а також проаналізувати праці патріарха Фотія, Константина Багрянородного тощо.

У **четвертому** питанні потрібно з'ясувати, в чому полягає цінність свідчень арабських авторів IX – XI ст. про руські землі. Вивчивши повідомлення Ібн-

Даста, Аль-Масуді, Ібн-Фадлана, Ібн-Хаукаля та інших, необхідно відокремити в арабських джерелах істину від фантазії.

ТЕМА 2. Давньоруські літописи як історичне джерело

1. Зародження літописання на Русі. Класифікація літописів.
2. “Повість минулих літ”: її редакція і списки.
3. Історична інформація “Повісті минулих літ” та її значення для вивчення історії Київської Русі.
4. Київський літопис.
5. Галицько-Волинський літопис.

Ключові терміни

Літопис, список, редакція, звід, Галицько-Волинське князівство, Київська Русь, Києво-Печерський монастир.

Реферат

Давні літописні пам'ятки Київської Русі.

Джерела

1. Галицько-Волинський літопис. Львів, 1994.
2. Історія України: Документи, матеріали / Уклад., комент. В.Ю.Короля. К.,2001.
3. Літопис Руський. К., 1989.
4. Повість минулих літ. К., 1989.
5. Хрестоматія з історії Української РСР. Т.1. К., 1959.

Основна література

1. Борисенко В.Й. Нариси історії України. К., 1993.
2. Велика історія України від найдавніших часів. К., 1993. Т.1.
3. Грушевський М. Історія України-Руси. Т.1. К., 1991.
4. Історія України. Нове бачення. Т.1. К., 1995.
5. Макарчук С.А. Писемні джерела з історії України. Львів, 1999.
6. Марченко М.І. Українська історіографія з найдавніших часів до середини ХІХ ст. К., 1958.
7. Толочко П.П. Літописи Київської Русі. К., 1994.

Додаткова література

1. Алешковський М.Х. “Повість минулих літ” та її редакції. *Український історичний журнал*. 1967. №3.
2. Генсьорський А.І. Галицько-Волинський літопис (процес складання, редакції і редактори). К., 1988.
3. Кизилов Ю.А. Историческое мировоззрение автора “Повести временных лет”. *Вопросы истории*. 1976. №10.
4. Мирзоев В.Г. Былины и летописи – памятники русской исторической мысли. М.: Мысль, 1978.
5. Пашуто В.Т., Рыбаков Б.Л. Корпус древнейших источников по истории народов СССР. *Вопросы истории*. 1974. №7.
6. Про закон і благодать. *Київська старовина*. 1992. №1.
7. Присалков М.А. История русского летописания XI – XV вв. Спб., 1996.
8. Софонович Ф. Хроніка з літописів стародавніх. К., 1992.
9. Толочко П.П. Нестор-літописець Київської Русі. *Український історичний журнал*. 1981. №12.

Методичні рекомендації

У **першому** питанні необхідно зауважити, що основним джерелом найдавнішої історії України є літописи. З’ясуйте, як літописання зародилося на Русі. Передусім треба зазначити, що літопис – це вид наративних джерел. Їх поділяють на княжі, місцеві, козацькі. Дайте характеристику кожному виду.

Друге питання присвячене структурі “Повісті минулих літ”. Проаналізуйте Іпатіївську і Лаврентіївську редакції літопису, а також Хлебніковський список як аналог Іпатіївської редакції та Кенігсберзький список як аналог Лаврентіївської редакції. В цьому питанні дайте аналіз Троїцькому списку.

При висвітленні **третього** питання треба зазначити, що “Повість минулих літ” є невичерпним джерелом знань про давню епоху вітчизняної історії, головним писемним джерелом з давньої історії України. Саме її інформація дає можливість відтворити послідовну картину історії східних слов’ян, з’ясувати передумови утворення держави на Русі.

В четвертому питанні студент повинен звернути увагу на періодизацію Київського літопису, проаналізувати три зводи, з яких складалася дана історична пам'ятка, а також вивчити історичне значення цього джерела з історії Києва та центральних і східних українських земель.

У п'ятому питанні треба зауважити, що події, описані у вказаному літописі, відбувалися в Галичині та на Волині. Галицько-Волинський літопис – це виразно світський твір, в якому, на відміну від інших літописів, значно менше зв'язку з релігійними повчаннями, притчами. Зверніть увагу на працю п'яти авторів – укладачів літопису.

ТЕМА 3. Законодавчі акти з історії України XI – першої половини XVII ст.

1. Редакції і списки “Руської правди”.
2. “Руська правда” як джерело до вивчення соціально-економічного життя і відносин на Русі в XI ст.
3. Основні різновидності актових матеріалів з історії України XIV – першої половини XVII ст.
4. Історія формування зводів актових матеріалів: Литовської та Коронної метрики. Литовські статuti як джерело до вивчення соціально-правового становища різних верств населення України.

Ключові терміни

“Руська правда”, грамота, лист, редакція, наказ, публічно-правовий акт, приватно-правовий акт, купчі, закладні, роздільні, полюбовні, відпускні, арендні, духовні грамоти, протокол.

Реферат

“Руська правда” як пам'ятка права давньоруського часу.

Джерела

1. Волинські грамоти XVI ст. К., 1995.
2. Грамоти XVI ст. К., 1974.
3. Літопис Руський за Іпатським списком. К., 1989.

4. Привілеї міста Львова (XVI – XVIII ст.) / Упоряд. М.Капраль. Львів, 1998.
5. Хрестоматія з історії Української РСР. Т.1. К., 1959.

Основна література

1. Джерелознавство історії України. Довідник. К., 1989.
2. Довгопол В., Литвиненко М., Лях Р. Джерелознавство історії Української РСР. К., 1986.
3. Источниковедение истории СРСР. М., 1981.
4. Ковальський Н.П. Анализ архивных источников по истории Украины XVI – XVII веков. Днепропетровск, 1984.
5. Макарчук С.А. Писемні джерела з історії України. Львів, 1999.
6. Юшков С.В. Русская правда. М., 1950.

Додаткова література

1. Джерела українознавства. К., 1990.
2. Каштанов С.М. Русские княжеские акты X – XIV вв. (до 1380 г.). *Археографический ежегодник за 1974 год*. М., 1975.
3. Свердлов Б.М. От “Закона Русского” к “Русской Правде”. М., 1988.
4. Тихомиров М.Н. Пособие для изучения Русской Правды. М., 1951.
5. Терещенко Ю.І. Україна і європейський світ. К., 1996.
6. Толочко П.П. Историчні портрети. Із історії Давньоруської європейської політики X – XII ст. К., 1991.

Методичні рекомендації

Відповідь на **перше** питання доцільно почати з того, що зразком поєднання державної законотворчості з нормами звичаєвого права є давньоруський правовий кодекс “Руська правда”. Слід звернути увагу на автора “Руської правди” Ярослава Мудрого та його синів Ізяслава, Святослава і Всеволода. Необхідно проаналізувати редакції і списки Короткої Руської Правди, а також походження та списки Розширеної Правди та Скороченої Правди.

Відповідаючи на **друге** питання, передусім варто відзначити, що правління Ярослава Мудрого (1019 – 1054 рр.) припадає на другий період історичного розвитку Київської Русі. Студенту необхідно знати, що це період

економічного і культурного розквіту Київської держави, досягнення нею політичної могутності. Джерелом до вивчення соціально-економічного життя і відносин на Русі в XI ст. слугує “Руська правда”.

Третє питання присвячене вивченню різновидності актових матеріалів з історії України XIV – першої половини XVII ст. Слід проаналізувати ці документи, які в свій час мали різне функціональне призначення, появлялися з різних причин, мали неоднакову форму. В зв’язку з цим необхідно класифікувати їх за окремими принципами.

Четверте питання вимагає висвітлення проблеми актових матеріалів України, Білорусії та Литви XIV – XVI ст. Студенту необхідно дати характеристику наступним питанням: 1) Литовська метрика. Історичні умови складання та збереження. 2) Основні книги Литовської метрики: Книга данин, Книга справ судових, Книга аренд, Книга посольств. Мова книг Литовської метрики. 3) Польська метрика. 4) Руська (волинська) метрика. 5) Актові книги міських урядів міст України, яким було надане магдебурзьке право. Віслицький та Пйотрковський статuti 1347 р. 6) Загальнодержавні польські і литовські акти: Городельський привілей (1413 р.), Привілей 1447 р. великого князя Казимира. Устава на волоки (1557 р.), 1, 2 і 3 Литовські статuti. “Щоденники польського сейму” як джерело до вивчення актових матеріалів.

ТЕМА 4. Українські літописи XVI – XVIII століть

1. Літописання в Україні в XVI – XVIII ст.: основні тенденції та пам’ятки.
2. Літописи XVI – XVIII століть як джерело до вивчення політичної історії України.
3. Українські літописи про соціальні групи і верстви населення (шляхта, козацька старшина, козаки, селяни, міщани, духовенство, орендарі та ін).
4. Відображення в козацьких літописах руїни, військових та ординських плюндрувань в Україні.
5. Історіографія українського літописання XVI – XVIII ст.

Ключові терміни

Літопис, список, редакція, звід, західноруські літописи, літопис Биховця, Густинський літопис, літопис Густинського монастиря, Львівський літопис, історіографія.

Реферат

Козацькі літописи XVIII ст.: історіографія проблеми.

Джерела

1. Літопис Самовидця. К., 1971.
2. Львівський літопис. *Галицько-Волинський літопис*. Львів, 1994.
3. Острозький літописець. *Галицько-Волинський літопис*. Львів, 1994.
4. Афоневич Феодосій. Хроніка з літописів стародавніх. К., 1992.
5. Хрестоматія з історії Української РСР з найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст. К., 1959.

Основна література

1. Антонович В. Курс лекцій з джерелознавства. К., 1995.
2. Бевзо А. Львівський літопис і Острозький літописець. К., 1970.
3. Довгопол В., Литвиненко М., Лях Р. Джерелознавство історії Української РСР. К., 1986.
4. Київський літопис першої чверті XVII ст. *Український історичний журнал*. 1988. №2.
5. Макарчук С. Писемні джерела з історії України: Курс лекцій. Львів, 1999.
6. Марченко М. Українська історіографія з найдавніших часів до середини XIX ст. К., 1958.
7. Тихомиров М. Источниковедение истории СРСР. С древнейших времен до конца X VIII века. М., 1962.

Додаткова література

1. Крип'якевич І.П. Літописи XVI – XVIII ст. в Галичині. *Історичні джерела та їх використання*. Вип. I. 1964.
2. Марченко М.І. Історія української культури. К., 1961.
3. Українська література XIV – XVI ст. К., 1988.
4. Українська література XVIII ст. К., 1983.

Методичні рекомендації

Розкриваючи **перше** питання, слід, насамперед, виокремити основні тенденції літописання в Україні у XVI – XVIII ст. При цьому треба проаналізувати козацькі літописи, а саме: “Літопис Самовидця”, “Літопис Григорія Грабянки”, “Літопис Самуїла Величка”. Варто відмітити також і західноруські літописи, а саме: літопис Биховця, Густинський літопис, літопис Густинського монастиря, Львівський літопис.

У **другому** питанні необхідно висвітлити, як літописи XVI – XVIII століть відображають політичну історію України. Студент повинен обґрунтувати автономістичну ідею, яка прослідковується у літописних пам’ятках.

Відповідаючи на **третє** питання, треба звернути увагу, як у літописах XVI – XVIII ст. відображено класифікацію соціальних груп і верств населення того часу. Студент повинен звернути увагу на такі категорії населення як шляхта, козацька старшина, козаки, селяни, міщани, духовенство, орендарі та ін.

Четверте питання необхідно розпочати з висвітлення козацьких літописих руїни, військових та ординських пlynдрувань в Україні. При цьому треба проаналізувати, як ці історичні події розкриті в літописах.

У **п’ятому** питанні необхідно звернути на те, що козацькі літописи завершують літописний етап української історіографії. Тут доцільно дати аналіз даної проблематики в українській історіографії.

ТЕМА 5. Іноземні джерела XV – XVIII ст. про Україну

1. Джерелознавче значення описів, спогадів і записок іноземців про Україну. Співвідношення в них раціональної інформації та вимислу.
2. Спосіб життя козаків за Бопланом та Меріме.
3. Етнічні риси, культура та побут українців в описах іноземців / Алепський, Боплан, Гільдебрант та ін./.
4. Свідчення іноземців про поширення освіти та культури в Україні / Алепський, Вердум та ін./.

Ключові терміни

Мемуари, фрагментарність, достовірність, вірогідність, іноземці, спогади, описи, донесення, записки, листи.

Реферат

“Опис України” Гійома де Боплана як джерело до вивчення історії України.

Джерела

1. Барбаро и Контарини о России. Ленінград, 1971.
2. Боплан Гійом Левассер де. Опис України. К., 1990.
3. Хрестоматія з історії Української РСР з найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст. К., 1959.

Основна література

1. Вінтоняк О. Україна в описах західноєвропейських подорожників другої половини XVIII ст. Львів, Мюнхен, 1995.
2. Заруба В.М. Студії з історії України. К., 1995.
3. Історія Львова у документах і матеріалах. К., 1986.
4. Макарчук С. Писемні джерела з історії України: Курс лекцій. Львів, 1999.
5. Січинський В. Чужинці про Україну. Львів, 1993.
6. Дашкевич Я. Українська бопланіана. *Боплан Гійом Левассер де. Опис України.* К., 1990.
7. Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі. К., 1993.
8. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. Львів, 1990.

Додаткова література

1. Кордт В. Чужоземні подорожі по Східній Європі до 1700 р. К., 1986.
2. Мыцык Ю.А. Записки иностранцев как источник по истории Украины (вторая половина XVI – середина XVII в.). Днепропетровск, 1981.
3. Мыцык Ю.А. Записки иностранцев как источник по истории Освободительной войны украинского народа 1648 – 1654 гг. Днепропетровск, 1981.

Методичні рекомендації

Висвітлюючи **перше** питання, студенту необхідно визначити основні причини, чому твори іноземців відіграють допоміжне значення для вивчення історії України. Хронологічна і тематична фрагментарність творів.

Відображення у свідченнях іноземців не завжди правдивої інформації. Мемуарний характер писемних пам'яток іноземців, яким притаманний вплив суб'єктивного фактора.

У **другому** питанні найбільшу увагу треба приділити аналізу “Опису України” Гійома де Боплана як джерела до вивчення історії України. Видання твору. Різноматичність книги Боплана. Свідчення автора про життя, звичаї, традиції та боротьбу козаків. Меріме як мемуарист.

Третє питання слід розпочати з інформації про культуру і побут українського народу у “Щоденнику” П. Алепського. У даному питанні треба проаналізувати трикутник Хмельницький – Москва – Швеція у записках Гільдебрандта.

Розглядаючи **четверте** питання, треба відмітити про враження іноземних авторів про рівень освіти українського народу.

ТЕМА 6. Політичні твори і публіцистика XVIII – першої половини XIX ст.

1. Українські вчені і публіцисти XVIII ст. на російській службі.
2. Революційні організації в Україні та їхні програмно-політичні документи.
3. Кирило-Мефодіївське товариство. Книга буття українського народу.
4. Політичні документи Головної Руської Ради 1848 р.
5. Закарпатські публіцисти.

Ключові терміни

Публіцистика, народне віче, інтелігенція, українська національна думка, русини.

Реферат

Громадсько-політична діяльність М. Костомарова.

Джерела

1. Кирило-Мефодіївське товариство. Т. 1-3. К., 1990.
2. Кониський Г. Філософські твори. К., 1990.
3. Костомаров М. “Закон Божий” (Книга буття українського народу). К., 1991.

Основна література

1. Антонович В. Курс лекцій з джерелознавства. К., 1995.
2. Кашуба М. Георгій Кониський і його філософський курс. *Філософські твори*. Т.1. К., 1990.
3. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Івано-Франківськ, 1993.
4. Макарчук С. Писемні джерела з історії України: Курс лекцій. Львів, 1999.
5. Марченко М. Українська історіографія з найдавніших часів до середини ХІХ ст. К., 1958.
6. Тихомиров М. Источниковедение истории СРСР. С древнейших времен до конца Х VIII века. М., 1962.

Додаткова література

1. Верига В. Нариси з історії України (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.). Львів, 1996.
2. Довідник з історії України. Т.1-2. К., 1993, 1995.
3. Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Документи і матеріали. Т.1. К., 1997.

Методичні рекомендації

Висвітлюючи **перше** питання, необхідно відзначити, що в досліджуваній період окремі українські вчені і публіцисти потрапили в Росію з України. В даному питанні необхідно охарактеризувати діяльність Данила Туптала, Стефана Яворського, Феофана Прокоповича, Семена Десницького, Григорія Кониського та Василя Каразіна.

У **другому** питанні найбільшу увагу треба приділити аналізу програмно-політичним документам Північного і Південного товариств, які діяли відповідно у Петербурзі і Україні. Необхідно проаналізувати “Руську Правду” і “Конституцію”.

Третє питання необхідно розпочати з аналізу політичної мети Кирило-Мефодіївського товариства та її висвітлення у документах організації. У даному питанні треба проаналізувати “Книгу буття українського народу” та звернути увагу на започаткування в українській історіографії низки концепцій, обґрунтованих в наступні часи.

У **четвертому** питанні студент повинен висвітлити політичні документи і звернення Голо руської Ради, а також охарактеризувати “Русалку Дністрову” “Руської Трійці” та “Слово перестороги” В. Подолинського, в яких відображається українська національна ідея.

У **п'ятому** питанні варто висвітлити громадсько-політичну діяльність закарпатських “уходників” і “будителів” та проаналізувати їхні публіцистичні твори. Треба відзначити, що політичні праці та публіцистика у XVIII – XIX ст. були відображенням українського національного життя.

ТЕМА 7. Програми і програмні матеріали українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст.

1. Виникнення українських політичних партій в кінці XIX – початку XX ст.
2. “Самостійна Україна” Миколи Міхновського як заклик до українського народу здобути повну державну незалежність і рівне становище серед інших народів.
3. Програми і програмні документи про національні і соціальні цілі українських політичних партій Галичини і Наддніпрянської України.
4. Сучасний стан наукового вивчення історії українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст.

Ключові терміни

Політична партія, громади, народницькі організації, РУП, РУРП, УСХП, УНДП, УСДП, РНП, нормативні документи, діловодна документація.

Реферат

Політичний портрет Миколи Міхновського.

Джерела

1. Багатопартійна українська держава на початку XX ст. Програмові документи перших українських партій. К., 1992.
2. Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Документи і матеріали. Т.1. К., 1997.
3. Українська суспільно-політична думка в XX ст. Документи і матеріали. Т.1. Сучасність, 1983.

4. Українські політичні партії кінця XIX – початку XX ст. Програмові і довідкові матеріали. К., 1993.

Основна література

1. Вивід прав України. Львів, 1991.
2. Крупський І. Національно-патріотична журналістика України. Львів, 1995.
3. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Івано-Франківськ, 1993.
4. Макарчук С. Писемні джерела з історії України: Курс лекцій. Львів, 1999.
5. Міхновський М. Самостійна Україна. Київ-Львів, 1991.
6. Політичні партії Західної України. Львів, 1991.
7. Самостійна Україна. Збірник програм українських політичних партій початку XX ст. Тернопіль, 1991.
8. Солдатенко В. Більшовицька періодика в Україні. *Український історичний журнал*. 1990. №7.
9. Українська ідея. Постаті на тлі революції. К., 1994.
10. Українська суспільно-політична думка в XX ст. Документи і матеріали. Т.1. К., 1993.

Додаткова література

1. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX – XX ст. К., 1996.
2. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття. Нариси політичної історії. К., 1993.
3. Історія суспільних рухів і політичних партій в Україні (XIX ст. – 1920 р.). Львів, 1993.

Методичні рекомендації

Висвітлюючи **перше** питання, необхідно відзначити, що наприкінці XIX – на початку XX ст. в українців була відсутність національної державності. У зв'язку з цим всі можливості політичного життя реалізувалися через діяльність політичних партій і культурно-освітніх товариств. Потрібно проаналізувати виникнення і діяльність політичних партій.

Друге питання присвячене діяльності Миколи Міхновського. Студент повинен обґрунтувати, що “Самостійна Україна” є важливим джерелом з історії України, в якому зазначалось, що державна самостійність є головною умовою існування нації, а державна незалежність – національним ідеалом у сфері міжнаціональних відносин.

У **третьому** питанні студент повинен зробити аналіз програм і програмних документів про національні і соціальні цілі українських політичних партій Галичини і Наддніпрянської України. При цьому необхідно довести, що документи партій і товариств є джерелом першорядного значення для дослідження історії українського національно-визвольного руху.

Опрацьовуючи **четверте** питання, необхідно зробити детальний огляд історіографії історії українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст.

ТЕМА 8. Джерела з історії української державності в 1917 – 1922 рр.

1. Законодавчі акти Центральної Ради.
2. Джерела з історії Української держави періоду гетьманату 1918 р.
3. Тимчасова Конституція Західно-Української Народної Республіки. Акт злуки 22 січня 1919 р.
4. Законодавчі документи Директорії.
5. Мемуари як джерело до історії революційних подій в Україні в 1917 – 1920 рр.

Ключові терміни

Центральна Рада, Генеральний Секретаріат, Універсали Центральної Ради, ЗУНР, Директорія, конституція, актові документи.

Реферат

Джерела до вивчення ЗУНР.

Джерела

1. Конституційні акти України. 1917 – 1920. К., 1992.
2. Національні відносини в Україні у XX ст. Збірник документів і матеріалів. К., 1994.

3. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2-х т. К., 1996.
4. Чотири універсали. К., 1990.

Основна література

1. Кульчицький В., Настюк М., Тищик Б. Історія держави і права України. Львів, 1996.
2. Макарчук С. Писемні джерела з історії України: Курс лекцій. Львів, 1999.
3. Макарчук С. Українська республіка галичан. Нариси про ЗУНР. Львів, 1995.
4. Малик Я., Вол В., Чуприна В. Історія української державності. Львів, 1995.
5. Тищик Б., Вівчаренко О. Українська Народна Республіка. Коломия, 1994.
6. Українська революція: документи. 1919 – 1921. Нью-Йорк, 1984.
7. Універсали Центральної Ради. *Матеріали з життя і діяльності М.Грушевського*. К., 1992.

Додаткова література

1. Головатий С. Українська держава у ХХ ст. К., 1991.
2. Горелов В. Павло Скоропадський – гетьман Української держави. К., 1995.
3. Копиленко О. Сто днів Центральної Ради. К., 1992.
4. Романюк С. Ультиматум. К., 1990.

Методичні рекомендації

У **першому** питанні слід проаналізувати, насамперед, універсали Центральної Ради. Варто відмітити, що Центральна Рада видавала й інші законопроекти. Статут вищого управління Україною.

В **другому** питанні треба звернути увагу на “Закони про тимчасовий державний устрій України”. Студент повинен обґрунтувати, як у “Тимчасовому законі про верховне управління державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування поза межами держави ясновельможного пана гетьмана всієї України” підносилися роль гетьмана в державі.

Висвітлюючи **третє** питання, треба зупинитися на УНР – “конституанти” західноукраїнського краю. Прийняття “Прокламації Української Національної Ради”. “Тимчасовий Основний Закон про державну самостійність українських

земель бувшої австро-угорської монархії”. Об’єднання ЗУНР і УНР в одноцільну, суверенну Народну Республіку. Структура Конституції УНР.

Четверте питання слід висвітлювати, починаючи зі встановлення трьох гілок влади: Директорії, Державної Народної Ради і Ради Народних Міністрів. Студент повинен відзначити, що закони затверджував голова Директорії, а оголошувалися вони у “Віснику Державних Законів.

У **п’ятому** питанні необхідно довести, що важливим джерелом вивчення історії революційних подій в Україні в 1917 – 1920 рр. є мемуари. Тут потрібно відзначити особливості мемуарних джерел, а також проаналізувати класифікацію мемуарів за жанрами, за соціальним становищем авторів, за тематико-хронологічним принципом.

ТЕМА 9. Правова документація України у складі СРСР. Державотворчі акти незалежної України

1. Актові документи (декрети, постанови, положення, декларації).
2. Конституції СРСР та УРСР.
3. Розвиток системи державного управління Української РСР у 1919 – 1991 рр.
4. Державотворче законодавство незалежної України.

Ключові терміни

Конституційні акти, декрет, постанова, положення, декларація, конституція.

Джерела

1. Акт проголошення незалежності України. К., 1991.
2. Декларація про державний суверенітет України. К., 1990.
3. Конституція України. К., 1996.

Основна література

1. Конституційні акти України. 1917 – 1920. К., 1992.
2. Кульчицький В., Настюк М., Тищик Б. Історія держави і права України. Львів, 1996.
3. Макарчук С. Писемні джерела з історії України: Курс лекцій. Львів, 1999.

4. Макогон С., Ткач А., Цветков В. Розвиток радянської державності на Україні. К., 1966.
5. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні. Середина 1950-х – початок 1990-х років. К., 1998.
6. Санцевич А. Джерелознавство з історії Української РСР післявоєнного періоду (1945 – 1970). К., 1972.

Методичні рекомендації

Висвітлюючи **перше** питання, необхідно дати характеристику таким видам актових документів як декрет, постанова, положення, декларація, конституція. При цьому слід відзначити, що всі вони становили правове поле України у складі СРСР.

У **другому** питанні треба проаналізувати Конституції 1918 р., 1924 р., 1936 р., 1977 р. Форма відображення процесу демократизації суспільства СРСР у напрямі від “держави диктатури пролетаріату” до “всенародної диктатури”.

Третє питання присвячене діяльності виконавчим постійнодіючим органам Рад. Закони, прийняті на Верховних Радах, про державне життя, п’ятирічні плани, державні бюджети, освіту, охорону здоров’я, соціальне забезпечення тощо.

У **четвертому** питанні необхідно проаналізувати державотворче законодавство незалежної України. Зокрема, висвітлити положення Акту проголошення незалежності України, Декларації про державний суверенітет України, Конституції України і їх важливе значення у житті українського народу.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Рукописні та книжкові фонди наукових бібліотек і музеїв.
2. Організація і робота археографічних комісій в Києві та Петербурзі.
3. Геродот та його «Історія греко-перських війн».
4. «Географія» Страбона і його згадка про роксоланів.
5. «Слово» та «Моління» Данилія Заточника.
6. «Повчання» Володимира Мономаха.
7. «Щоденники польського сейму» як джерело до вивчення актових матеріалів.
8. «Опис європейської Сарматії» О. Гвагніні.
9. Мандрівні записки мандрівників XVIII – першої половини XIX ст.
10. «Львівська газета» – перша газета в Україні (1776 р.).
11. «Хроніка» Ф. Сафоновича.
12. Спогади членів Кирило-Мефодіївського товариства М. Костомарова, П. Куліша.
13. «Україна ірредента» Ю. Бачинського.
14. «Самостійна Україна» М. Міхновського.
15. Спогади народників.
16. Спогади учасників соціал-демократичного руху.
17. Діячі української культури у спогадах сучасників.
18. Епістолярна спадщина діячів культури та суспільно-політичного руху як історичне джерело.
19. Державотворчі акти Директорії УНР та уряду ЗУНР.
20. Дія в Україні законодавчих актів СРСР в 1922 – 1991 рр.
21. Нормативні документи національно-демократичних партій і організацій.
22. Законодавчі акти УРСР: конституції, декрети, укази, положення, накази, інструкції.
23. Документи КППС та їх директивне значення.
24. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р.
25. Законодавчі акти незалежної України.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ПО ТЕМАХ ДИСЦИПЛІНИ

Джерела з найдавнішої історії України

Запитання для самоконтролю

1. Якими пам'ятками представлені трипільська і зарубинецька культури?
2. Назвіть твори античних авторів, в яких подаються відомості про населення на території України.
3. Кого з античних авторів слід вважати останнім, що писав про землі сучасної України?
4. Які події в основному відображені в працях візантійських і західноєвропейських авторів?
5. В чому полягає цінність свідчень арабських авторів IX – XI ст.?

Давньоруські літописи як історичне джерело

Запитання для самоконтролю

1. Яка роль літописів для давньоруського суспільства?
2. Чому у створенні літописів були зацікавлені, в першу чергу, руські князі та їх найближче оточення?
3. Чи можна вважати давньоруську літописи найбагатшим фактологічним джерелом з давньої історії України? Чому?
4. Висвітлити вивчення давньоруського літописання в українській історіографії.

Законодавчі акти з історії України XI – першої половини XVII ст.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть законодавчі акти з історії України XI – першої половини XVII ст.

2. Проаналізуйте польські та литовські акти загальнодержавного значення.
3. Які державні акти Польщі і Литви уніфікували становище українських земель в обох державах?
4. Проаналізуйте джерельні матеріали дипломатичного характеру, які велися при дворах Великого князя литовського і польського короля від XV ст.
5. Назвати польські архіви, в яких зберігаються документи з історії України XIV – XVI ст.

Українські літописи XVI – XVIII століть

Запитання для самоконтролю

1. Висвітліть, як проблематика історії України відображена в білоруських літописах.
2. Яким подіям присвячені козацькі літописи?
3. Як у козацьких літописах висвітлюються соціальні верстви тогочасного суспільства?
4. Чи правильно вважати, що козацькі літописи завершують літописний етап української історіографії?

Іноземні джерела XV – XVIII ст. про Україну

Запитання для самоконтролю

1. Які джерелознавчі особливості несуть твори іноземців, які писали про Україну?
2. Чому свідчення іноземців мають допоміжне значення при вивченні історії України?
3. Яке співвідношення у творах іноземців про Україну раціональної інформації та вимислу?
4. Чи можемо ми стверджувати, що на мемуари іноземних авторів впливали суб'єктивні фактори?

5. Яке значення відіграють свідчення іноземців у вивченні історії українського народу?

Політичні твори і публіцистика XVIII – першої половини XIX ст.

Запитання для самоконтролю

1. Визначити, чим відрізнялися програмні документи Північного і Південного товариств.
2. Які ідеї прослідковуються в українських вчених XVIII ст., які перебували на російській службі?
3. Хто був автором «Закону Божого»?
4. Як В. Подолинський називав галицьких русинів?
5. Назвати чотири течії в українському русі, визначені В. Подолинським.
6. Що було спільного і відмінного у поглядах закарпатських «уходників» і «будителів»?

Програми і програмні матеріали українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст.

Запитання для самоконтролю

1. Які фактори спричинили політизацію національного руху українців наприкінці XIX – початку XX ст.?
2. Охарактеризуйте спектр українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст.
3. На які види поділяються джерела з історії політичних партій?
4. Чи можна вважати партійну пресу джерелом вивчення історії України?
5. Яке значення відіграють документи політичних партій у вивченні історії України?

Джерела з історії української державності в 1917 – 1922 рр.

Запитання для самоконтролю

1. Назвати ділові документи державних структур початку ХХ ст.
2. Проаналізуйте акти загальнодержавного значення.
3. Чи можна стверджувати, що закони українських державних утворень 1917 – 1920 рр. писалися з позицій демократизму? Обґрунтуйте.

Правова документація України у складі СРСР.

Державотворчі акти незалежної України

Запитання для самоконтролю

1. Як Ви розумієте поняття «державне будівництво»?
2. Які зрушення відбулися в житті України на сучасному етапі?
3. Що таке конституційний процес?
4. Визначте значення державотворчих актів незалежної України для українського народу.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА З СТУДЕНТАМИ

Написання рефератів за темами

1. Основні комплекси речових джерел з історії України.
2. Розселення і спосіб життя слов'ян на території Прикарпаття за археологічними даними.
3. Грецькі міста-колонії Північного Причорномор'я у висвітленні давньогрецьких авторів.
4. Відомості про Русь у європейських авторів IX – XI століть.
5. Історична інформація «Повісті минулих літ» та її значення для вивчення історії Київської Русі.
6. Давні літописні пам'ятки Київської Русі.
7. Джерела давньоруського права.
8. «Руська правда» як пам'ятка права давньоруського часу.
9. Літописання в Україні в XVI –XVIII ст.: основні тенденції та пам'ятки.
10. Літописи XVI –XVIII ст. як джерело до вивчення політичної історії України.
11. Джерелознавство як науковий напрямок XVIII ст.
12. Козацькі літописи XVIII ст.: історіографія проблеми.
13. «Опис України» Гійома де Боплана як джерело до вивчення історії України.
14. Громадсько-політична діяльність М. Костомарова.
15. Політичний портрет Миколи Міхновського.
16. Сучасний стан наукового вивчення історії українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст.
17. Еволюція системи державного управління та блоки документів з другої половини XIX – початку XX ст.
18. Мемуари як джерело до історії революційних подій в Україні в 1917 – 1920 рр.
19. Епістолярна спадщина діячів культури та суспільно-політичного руху як історичне джерело.

20. Джерела до вивчення ЗУНР.

21. Державотворче законодавство незалежної України.

Методичні рекомендації щодо підготовки реферативної роботи об'ємом 12 сторінок включають в себе застосування відповідної методології.

Структура написання студентом реферату складається із наступних семи обов'язкових елементів:

- Вступна частина;
- Стан наукової розробки (на 2-3 абзаци);
- Характеристика обраної теми та перспективність її дослідження;
- Визначити основні параметри викладу матеріалу;
- Навести історичний ілюстративний матеріал, що підтверджує вашу аргументаційну базу;
- Висновки;
- Список використаних джерел.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Іпатіївська редакція має за аналог так званий

- А) Хлебніковський список;
- Б) Кенігсберзький список;
- В) Радзівіловський список;
- Г) Троїцький список.

2. Галицько-Волинський літопис відображає події

- А) 1205–1292 рр.;
- Б) 1205–1295 рр.;
- В) 1292–1295 рр.;
- Г) 1118–1198 рр.

3. Автором Руської Правди вважають

- А) Нестора-літописця;
- Б) Ярослава Мудрого;
- В) Володимира Великого;
- Г) Володимира Мономаха.

4. Перша газета українською мовою, яка вийшла в Галичині 15 травня 1848 р.:

- А) «Церковна газета»;
- Б) «День»;
- В) «Киевлянин»;
- Г) «Зоря Галицька».

5. Документи, які призначалися для регулювання державних, громадсько-політичних, церковних та інших відносин є

- А) публічно-правовими;
- Б) приватно-правовими;
- В) жалуваними грамотами;
- Г) духовними грамотами.

6. Історичні документи, які на час встановлення їх створення призначалися для встановлення тих чи інших правових, регулюючих суспільні відносини норм:

- А) акт;
- Б) конституція;
- В) наказ;
- Г) розпорядження.

7. Найбагатшим фактологічним джерелом з історії України періоду до 1290 р. є:

- А) давньоруські літописи;
- Б) західноруські літописи;
- В) літературні твори;
- Г) агіографічна література.

8. Часописи – це преса:

- А) щоденна;
- Б) кілька разів на тиждень;
- В) тижневики і двотижневики;
- Г) місячники.

9. Радзивилівський список є аналогом

- А) Іпатіївської редакції;
- Б) Лаврентіївської редакції;
- В) Троїцького списку;
- Г) Київського літопису.

10. Інвокація, інтитуляція, салютація – це частини:

- А) начального протоколу;
- Б) основного тексту;
- В) кінцевого протоколу;
- Г) змісту.

11. Вид приватноправових актів, що стверджували купівлю землі маєтності однією особою в іншій:

- А) арендні;
- Б) купчі;
- В) роздільні;
- Г) закладні.

12. Оповідання на біблійні теми:

- А) літописи;
- Б) апокрифи;
- В) повісті;
- Г) грамоти.

13. Вид приватноправових актів, що в присутності свідка засвідчували заклад землі чи майна під позику:

- А) купчі;
- Б) арендні;
- В) закладні;
- Г) роздільні.

14. Історичні джерела, що створювалися і створюються шляхом регулярного чи нерегулярного запису авторами спостережень за громадсько-політичними, військовими, побутовими та іншими подіями, а також за своїми думками і міркуваннями:

- А) щоденники;
- Б) автобіографії;
- В) літературні записи;
- Г) листи.

15. Спогади окремих осіб про дії, своє життя, подані в літературному оформленні інших авторів:

- А) епістолярні документи;
- Б) літературні записи;
- В) спогади;
- Г) щоденники.

16. Видаються раз на півроку чи раз на рік:

- А) наукові збірники;
- Б) газети;
- В) квартальники;
- Г) журнали.

17. В процесі переробки Розширеної Руської Правди виникла:

- А) Коротка Руська Правда;
- Б) Скорочена Руська Правда;
- В) Київський літопис;
- Г) Повчання дітям.

18. Хлєбніковський список є аналогом:

- А) Іпатіївської редакції;
- Б) Лаврентіївської редакції;
- В) Троїцького списку;
- Г) Київського літопису.

19. Урок мостникам є частиною:

- А) Короткої Руської Правди;
- Б) Розширеної Руської Правди;
- В) Скороченої Руської Правди;
- Г) Київського літопису.

20. Слово *aktus* означає:

- А) офіційний документ;
- Б) закон;
- В) ухвала;
- Г) розпорядження.

21. Вид документів, що складаються приватними особами, якими закріплюється вільне волевиявлення громадян з різних питань та регулюються відносини між окремими громадянами:

- А) публічно-правові акти;
- Б) актові джерела;
- В) приватноправові акти;

Г) агіографічні твори.

22. Звільняли купців того чи іншого міста або країни від мита:

А) жалувані вотчинні грамоти; Б) жалувані митні грамоти; В) духовні грамоти; Г) грамоти кормленні.

23. Система методів, тобто прийомів, засобів та правил здійснення всього комплексу робіт, пов'язаних з пошуком, виявленням, відбором джерел, їх всебічним критичним аналізом, встановленням достовірності та інформативної цінності джерела – це:

А) методи джерелознавства
Б) методологія джерелознавства
В) методика джерелознавства
Г) теорія джерелознавства

24. Грамоти, якими наділялися спадкоємці майном спадкодавця (заповіти):

А) грамоти тарханні;
Б) грамоти духовні;
В) жалувані несудимі грамоти;
Г) жалувані вотчинні грамоти.

25. Салютація – це:

А) релігійна посвята;
Б) титул особи, від якої виходить документ;
В) назва особи, котрій адресується документ і привітання;
Г) ім'я особи, від якої виходить документ.

26. Вид приватноправових актів, що засвідчували добровільне звільнення селянина поміщиком від панщизняної залежності чи кріпацтва:

А) відпускні;
Б) полюбовні;
В) закладні;
Г) купчі.

27. Вид приватноправових актів, що засвідчували поділ землі, маєностей чи грошових сум між приватними особами, насамперед родичами:

- А) арендні;
- Б) роздільні;
- В) відпускні;
- Г) купчі.

28. Вид приватноправових актів, що регулювали обов'язки орендатора перед власником землі:

- А) купчі;
- Б) полюбовні;
- В) арендні;
- Г) відпускні.

29. “Спогади”, “Повчання дітям” – частини:

- А) “Слово о полку Ігоревім”;
- Б) “Слово о погибелі Руської землі”;
- В) “Повчання” Володимира Мономаха;
- Г) “Повість о князе велице о Олександрі Ярославиче”.

30. Спогади, некрологи, автобіографії, листи (епістолярні документи), щоденники, літературні записи – це:

- А) літературні твори;
- Б) періодика;
- В) мемуари;
- Г) агіографічна література.

31. Пам'ятки архітектури, знаряддя праці різних епох, предмети і речі домашнього вжитку – це джерела:

- А) зображальні;
- б) речові;
- в) вербальні;
- г) поведінкові

32. Особливий тип джерел, який характеризується тим, що визначальною ознакою для них виступає слово в усній, письмовій чи іншій формі, яке фіксує мову людини:

- А) словесні (вербальні);
- б) поведінкові;
- в) речові;
- г) зображальні

33. "Батько історії":

- А) Гіппократ;
- Б) Пліній Старший;
- В) Геродот;
- Г) Діодор Сіцилійський.

34. Автор "Чужинці про Україну":

- А) М. Грушевський;
- Б) В. Січинський;
- В) П. Куліш;
- Г) Геродот.

35. Давні українські літописи, власні спостереження, спогади сучасників, документальні матеріали (урядові офіційні і приватні листи, акти, грамоти, універсали), твори чужоземних істориків, народні легенди, перекази були джерелами:

- А) давньоруських літописів;
- б) козацьких літописів;
- в) агіографічних творів;
- г) літературних творів

36. Охоплює події з 1563 до 1608 року:

- А) Баркулабівський літопис;
- б) Літопис Самовидця;
- в) Київський літопис;
- г) Галицько-Волинський літопис

37. Досить точний інструмент пізнання процесів, що відбуваються у суспільстві досить точний інструмент пізнання процесів, що відбуваються у суспільстві досить точний інструмент пізнання процесів, що відбуваються у суспільстві – це:

- А) статистичні джерела;
- б) мемуари;
- в) періодика;
- г) щоденники

38. Охоплювали надзвичайно широке коло питань місцевого життя – чисельність і склад населення (професійний, становий, освітній, етнічний, віросповідний), проблеми землеволодіння та оренди, стан тваринництва, урожайність, кількість і стан торговельно-промислових установ, заробітна плата населення, ціни на місцях та багато інших:

- А) промислова статистика;
- б) земська статистика;
- в) відомча статистика;
- г) державна статистика

39. Каталогізацію матеріалів люстрацій провів:

- А) Інститут історії України НАН України;
- б) Прикарпатський університет;
- в) Києво-Могилянська академія;
- г) Інститут української археографії та джерелознавства

40. Переписи населення податкових станів називали:

- А) ревізії;
- б) компути;
- в) слідства;
- г) описи

41. "Пакти й конституції законів та вольностей Війська Запорозького", підписані гетьманом Пилипом Орликом 5 квітня 1710 року у місті:

- А) Бендери

- б) Харків
- в) Київ
- г) Львів

42. На території України за періоду радянської влади було прийнято Конституції УРСР:

- А) дві
- б) три
- в) чотири
- г) п'ять

43. Конституція України прийнята:

- А) 15 червня 1989 року
- б) 16 липня 1990 року
- в) 25 червня 1991 року
- г) 28 червня 1996 року

44. Реально існує, але невідома історикам джерельна база:

- А) актуалізована
- б) потенційна
- в) реальна
- г) початкова

41. Головним критерієм і визначальними ознаками поділу джерел є спосіб кодування в них інформації, засіб її фіксації та відтворення, а також за походженням, за хронологічно-географічними ознаками, за формою та змістом – це класифікація історичних джерел:

- А) за авторством;
- б) видова;
- в) типологічна;
- г) родова

42. Джерела умовних позначень:

- А) зображальні;
- б) вербальні;

- в) поведінкові;
- г) конвенціональні

43. Автор «Історії греко-перських воєн»:

- А) Страбон; б) Геродот; в) Птолемей; г) Гіппократ

44. Четверта книга Геродота має назву:

- А) Мельпомена;
- б) Стратегікон;
- в) Іліада;
- г) Одиссея

45. Спеціальна історична дисципліна, що вивчає походження, форму і зміст актових джерел (офіційних та приватних), методика їх опрацювання:

- А) дипломатика;
- Б) фалеристика;
- В) боністика;
- Г) геральдика.

46. Інвокація – це:

- А) ім'я особи, від якої виходить документ;
- Б) релігійна посвята;
- В) титул особи, від якої виходить документ;
- Г) назва особи, котрій адресується документ і привітання.

47. Найстарішою уставною грамотою, що збереглася у пізніших копіях є:

- А) Устав Ярослава Володимировича;
- Б) “Устав земельний” князя Володимира Святославича;
- В) Уставна грамота володимир-волинського князя Мстислава Даниловича;
- Г) “Устава на волоки”.

48. Правові документи, в яких зафіксовані договори, угоди між приватними особами, між державою і приватними особами, між державою і церквою тощо:

- А) актові джерела;
- Б) приватноправові акти;

- В) публічно-правові акти;
- Г) літературні твори.

49. Звод Полікарпа є частиною

- А) Руської Правди;
- Б) Київського літопису;
- В) Галицько-Волинського літопису;
- Г) Києво-Печерського патерика.

50. Лаврентіївська редакція має за аналог:

- А) Погодінський список;
- Б) Срмолаївський список;
- В) Радзівіловський список;
- Г) Краківський список

51. Частина рукописного збірника літописів, відомого як Іпатіївський літопис, охоплює період з 1118 р. до 1198 р.:

- А) Галицько-Волинський;
- Б) Київський літопис;
- В) Межигірський літопис;
- Г) Баркулабівський літопис.

52. Авторами Галицько-Волинського літопису були:

- А) 3 укладачі;
- Б) 4 укладачі;
- В) 5 укладачів;
- Г) 6 укладачів.

53. Хроніка, складена близько 1700 року в м. Доброміль (нині Старосамбірський р-н):

- А) Добромільський літопис;
- б) Літопис Самовидця;
- в) Київський літопис;
- г) Галицько-Волинський літопис

54. Описують переважно внутрішні й господарські справи монастирів, подають важливі матеріали для місцевої історії:

- А) козацькі літописи;
- б) давньоруські літописи;
- в) західноруські літописи;
- г) монастирські літописи

55. Збірники житій святих, оповідання про святих отців:

- А) літописи;
- Б) грамоти;
- В) повісті;
- Г) патерики.

56. Засновником мемуарного жанру вважається:

- А) Ксенофонт;
- б) Геродот;
- в) Фулідід; г) Страбон

57. Своєрідні колективні спогади про особу після смерті, оформлені у відповідний текст людьми, які найбільше знали померлого чи загиблого товариша:

- А) автобіографії;
- б) некрологи;
- в) щоденники;
- г) літературні записи

58. Квартальники – журнали, що видаються:

- А) щоденно;
- Б) щотижнево;
- В) один раз на два місяці;
- Г) раз на три місяці.

59. Періодичні видання — щоденні, кількаразові на тиждень, покликані висвітлювати поточні події, подавати поточну інформацію з різних сфер суспільного життя:

- А) газети;
- Б) журнали;
- В) періодичні збірники;
- Г) наукові збірники.

60. Найвідоміший український часопис, який заснував у Женеві М. Драгоманов:

- А) «Украинская жизнь»;
- б) «Боротьба»;
- в) «Громада»;
- г) «Наша Дума»

61. Виникли внаслідок суто практичних потреб суспільства і органів влади – необхідності мати достовірну інформацію про населення для того, щоб установлювати й стягувати податки, проводити рекрутські набори тощо:

- А) мемуари;
- б) періодика;
- в) щоденники;
- г) статистичні джерела

62. Періодичні описи державних маєтків, міст, замків з метою оцінки господарсько-фінансового стану королівських маєтностей для встановлення державного податку – кварти:

- А) люстрації;
- б) промислова статистика;
- в) державна статистика;
- г) відомча статистика

63. Джерело відкладається в результаті цілеспрямованого проведення фахівцями конкретно-соціологічних опитувань:

- А) люстрація;
- б) відомча статистика;
- в) демографічна статистика;

г) соціологічні дослідження

64. Анкетування, інтерв'ю, опитування – це методи:

А) соціологічних досліджень;

б) джерелознавчої критики;

в) районування;

г) періодизації

65. Переписи дворів козаків називали:

А) ревізії;

б) компути;

в) слідства;

г) описи

66. На базі статистичного відділення Міністерства внутрішніх справ у 1852 р. створений:

А) Археографічний відділ;

б) Статистичний комітет;

в) Інститут історії України;

г) Чернігівський колегіум

67. Довідник "Podrechnik statystyki Galicyi" ("Статистичний щорічник Галичини") виходив у:

А) Львові;

б) Станиславові;

в) Луцьку;

г) Ужгороді

68. З метою обробки статистичних джерел, що стосувалися українських земель, у 1908 р. при Науковому товаристві ім. Т. Шевченка у Львові була створена:

А) відомча комісія;

Б) статистична комісія;

В) археографічна комісія;

Г) довідкова комісія

69. Автором Руської Правди вважають

- А) Нестора-літописця;
- Б) Ярослава Мудрого;
- В) Володимира Великого;
- Г) Володимира Мономаха.

70. 1171 р. закінчується :

- А) Лаврентіївська редакція;
- Б) Звід Полікарпа;
- В) Коротка Руська Правда;
- Г) Троїцький список.

71. Західноруські літописи

- А) українські;
- Б) козацькі;
- В) білоруські;
- Г) російські.

72. Коронною називають

- А) Литовську метрику;
- Б) Польську метрику;
- В) Литовський статут;
- Г) Білоруську метрику.

73. Документи, які призначалися для регулювання державних, громадсько-політичних, церковних та інших відносин є

- А) публічно-правовими;
- Б) приватно-правовими;
- В) жалуваними грамотами;
- Г) духовними грамотами.

74. Звод Полікарпа є частиною

- А) Руської Правди;
- Б) Київського літопису;
- В) Галицько-Волинського літопису;

Г) Києво-Печерського патерика.

75. У 1588 р. видано

А) Городельський привілей;

Б) Литовський статут;

В) Литовську метрику;

Г) Київський літопис.

76. Лев Диякон був

А) арабським;

Б) античним;

В) візантійським автором; Г) польським автором.

77. Радзивилівський список є аналогом

А) Іпатіївської редакції;

Б) Лаврентіївської редакції;

В) Троїцького списку;

Г) Київського літопису.

78. Величезний документальний масив різнорідних за походженням, змістом, формою матеріалів, до складу яких входять документи органів влади, суду, церковних установ, громадських організацій, політичних партій тощо:

А) літературні твори;

Б) публічно-правові акти;

В) актові джерела;

Г) приватноправові акти.

79. Спогади окремих осіб про дії, своє життя, подані в літературному оформленні інших авторів:

А) епістолярні документи;

Б) літературні записи;

В) спогади;

Г) щоденники.

80. Урок мостникам є частиною:

- А) Короткої Руської Правди;
- Б) Розширеної Правди;
- В) Скороченої Правди;
- Г) Київського літопису.

81. Своєрідний договір між козаками і Пилипом Орликом щодо майбутнього державного ладу в Україні:

- А) Бендерська конституція
- б) Березневі статті
- В) Куруківська угода
- г) Переяславський договір

82. 20 квітня 1978 року позачерговою сесією Верховної Ради республіки була прийнята:

- А) перша Конституція УРСР
- б) друга Конституція УРСР
- в) третя Конституція УРСР
- Г) четверта Конституція УРСР

83. З квітня 1997 р. державні актові документи публікуються в періодичному виданні:

- А) «Офіційний Вісник України»
- б) Історія України
- в) Статистика України
- г) Джерелознавство

84. Джерельний корпус або комплекс джерел, що зберігся до наших днів – це:

- А) первісна джерельна база
- б) початкова джерельна база
- в) реальна джерельна база
- Г) кінцева джерельна база

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПІДГОТОВКИ

1. Що таке класифікація джерел?
2. Чим відрізняється класифікація від систематизації джерел?
3. Що означає "класифікаційна ознака" джерела? Вкажіть на споріднені ознаки речових і зображальних джерел. Чим відрізняються джерела цих типів?
4. Що розуміють під класифікаційною схемою?
5. Назвіть найбільш поширені класифікаційні схеми і вкажіть на їх прикладне значення.
6. Які чинники мають вирішальне значення для вибору оптимальної схеми класифікації джерел?
7. Що ви розумієте під методикою джерелознавства?
8. Назвіть групи методів, що застосовуються в джерелознавстві.
9. Поясніть, у чому залежить методика джерелознавства від методології історичної науки.
10. Охарактеризуйте основні етапи розвитку методики джерелознавства в Україні.
11. Яке значення для вивчення історії України мають свідчення іноземців?
12. Кого називають батьком «джерелознавства»?
13. Назвіть античних авторів, які писали про етнічні українські землі.
14. Чому свідчення іноземців про українські землі є фрагментарними?
15. Чи можуть історики при вивченні проблем з історії України користуватися тільки свідченнями іноземців?
16. На які види поділяють актові матеріали?
17. Назвати редакції «Руської правди».
18. Охарактеризувати джерельну цінність літературних пам'яток давньоруського періоду.
19. Яке джерелознавче значення має агіографічна література.
20. На які види поділяються літописні пам'ятки як джерела з історії України?
21. Назвати літописні пам'ятки давньоруського періоду.

22. Які літописні твори представляють середньовічну історію України?
23. Назвати західноруські літописи.
24. Чому козацькі літописи є історіографічними творами?
25. В чому полягає особливість мемуарів?
26. Чому мемуари є цінними для вивчення історії України?
27. Назвати види мемуарів.
28. Охарактеризувати основні пам'ятки мемуарних творів.
29. Чому літературні пам'ятки є суб'єктивними?
30. Назвати класифікацію періодичних видань.
31. В чому полягає цінність періодики як історичних джерел?
32. Які періодичні видання перші з'явилися на території України?
33. Охарактеризувати перші періодичні видання.
34. Проаналізувати україномовну пресу, яка видавалася за кордоном.

КОНТРОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ І ОЦІНЮВАННЯ

Контроль самостійної роботи і оцінка її результатів включає:

- * самоконтроль і самооцінку студента;
- * контроль і оцінку з боку викладача, кафедри, деканату.

Основними формами контролю самостійної роботи є:

- * проведення тестування;
- * колоквіум;
- * проведення контрольної роботи;
- * письмові чи усні опитування студентів;
- * перевірка домашніх завдань;
- * перевірка індивідуальних завдань;
- * захист реферату;
- * та інше.

Результативність виконання конкретних завдань для самостійної роботи студента оцінюється в балах, кількість яких може бути різною для різних типів завдань. Повний перелік завдань для самостійної та індивідуальної роботи, їх оцінка, терміни та умови виконання доводяться до відома студентів на початку вивчення навчальної дисципліни.

Загальна система оцінювання курсу

Структура розподілу балів у ході аудиторно-самостійної роботи студентів (вересень – грудень):

- 1) усні відповіді на семінарських заняттях з використанням візуалізованих презентацій своїх відповідей – 30 балів (три оцінки на дев'яти семінарських заняттях);
- 2) індивідуальна робота: – 20 балів;
- 3) контрольна робота (по темах семінарських занять) – 20 балів;
- 4) колоквіум (тестові завдання по лекційному матеріалі) – 30 балів;

Загальна кількість – 100 балів.

Підсумковий контроль – залік (грудень):

Семестровий контроль у формі заліку передбачає, що підсумкова оцінка (у стобальній шкалі) з навчальної дисципліни визначається як сума оцінок за поточний контроль знань.

Вид контролю	Поточний контроль	Контрольна робота	Колоквіум	Індивідуальне завдання	Підсумкова залікова оцінка
Максимальна кількість балів, яку може набрати студент	30	20	30	20	100

При обчисленні підсумкового семестрового балу враховується:

Поточні оцінки успішності (5 – «відмінно», 4 – «добре», 3 – «задовільно», 2 – «незадовільно») – виставляються під час проведення семінарських занять;

Підсумкова оцінка за семінарські заняття виставляється студенту в кінці семестру за результатами роботи на семінарських заняттях і є середнім арифметичним (заокругленим до сотих) всіх отриманих оцінок за семінарські заняття. Отримані «незадовільні» оцінки враховуються при додаванні оцінок і входять у загальну кількість отриманих оцінок.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять. Основне завдання поточного контролю – перевірка рівня підготовки студентів до виконання конкретної роботи. Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між науково-педагогічним працівником та студентами у процесі навчання, забезпечення управління навчальною мотивацією студентів. Інформація, одержана при поточному контролі, використовується як науково-педагогічним працівником для коригування методів і засобів навчання, так і студентами для планування самостійної роботи. Особливим видом поточного контролю є колоквіум. Поточний контроль може проводитись у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на практичних заняттях та лекціях, у формі виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Результати поточного контролю враховуються при визначенні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Студенту, який має наукові публікації, виступи на наукових конференціях, бере активну участь в роботі студентського наукового гуртка, був учасником олімпіад, конкурсів з відповідної (чи суміжної) дисципліни *за поданням наукових керівників чи керівників наукових гуртків та рішенням кафедри* в підсумковий семестровий бал може додаватись **максимально 10 балів за участь в науковій**

роботи (за умови, що підсумковий семестровий бал не перевищує 100 балів).

Принципи оцінювання роботи студентів на семінарських заняттях

Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою. На занятті пропонується якісне оцінювання знань студентів шляхом виставляння балів від «1» до «5». Позначення «0» виставляється студентові за відмову від відповіді на занятті через невідповідність, що впливатиме на його підсумкову рейтингову оцінку в кінці семестру. Кожен студент зобов'язаний взяти участь не менше як на одній третині семінарських занять, проведених у групі впродовж семестру.

Пропущене заняття або негативну оцінку студент зобов'язаний «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем. При цьому може виставлятися оцінка, а попередня не впливатиме на середній бал студента.

Завдання контролю знань студентів під час проведення семінарських занять зводяться до того, щоб:

- виявити обсяг, глибину і якість сприйняття (засвоєння) матеріалу, що вивчається;
- визначити недоліки у знаннях і намітити шляхи їх усунення;
- виявити ступінь відповідальності студентів і ставлення їх до роботи;
- стимулювати інтерес студентів до предмета і їх активність у пізнанні.

Контроль знань студентів під час проведення семінарських занять може відбуватись в наступних **формах**:

- детальний усний аналіз поставлених питань;
- вибіркове усне опитування «з місця»;
- дискусійне обговорення питань;
- індивідуальне розв'язування практичних завдань, проблемних запитань чи завдань;
- фронтальне стандартизоване опитування за картками, тестами протягом 5-10 хв;
- письмова (до 30 хв.) самостійна робота по варіантах тощо.

Критерії поточної оцінки («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»)

Оцінка «п'ять» ставиться, якщо студент(ка) виявляє глибокі, повні, цілісні, міцні і творчо засвоєні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, необхідні для науково-дослідницької роботи; відповідь чітка і завершена, у письмовій роботі не повинно бути помилок. Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання, вміє ставити під сумнів сталі принципи та ідеї. Знає джерелознавчу історичну термінологію і наукову періодизацію, володіє понятійним апаратом, відмінно орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією

(інтелектуальні операції, що дають змогу бачити за умовно-площинними зображеннями історичні факти, події та явища); створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії, вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати джерела з історії України. Повною мірою володіє історичним критичним мисленням, аналізом (вміє класифікувати джерельну інформацію на компоненти, розуміючи їх взаємозв'язки та організаційну структуру). Здатен (на) самостійно на основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості, пропонувати способи розв'язання суспільних проблем, що дозволить в умовах неповної (недостатньої) інформації інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем; будує переконливу аргументацію, рецензує відповіді ровесників. Вміє організовувати комплексний пошук, неупереджений аналіз та інтерпретацію історичних джерел (як українською, так й іноземними мовами); може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності.

Може використати інноваційні технології. Має аналітичне та синтетичне мислення. Бере активну участь у групових формах роботи в межах етики професійних взаємин, зокрема дискусіях, прес-конференціях, формує аргументацію, базовану на здобутих знаннях, демократичних переконаннях і гуманістичних цінностях; застосовує оптимальну стратегію діяльності, бере на себе відповідальність; проводить рефлексію, самооцінку та коригування пізнавальної діяльності; вміє долати труднощі, вдосконалює з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції тощо. Використовує під час навчання джерельний матеріал, здатен(на) його пропагувати через просвітницьку діяльність. Керується моральними та етичними нормами, з повагою і розумінням ставитися до інших світоглядних позицій, враховує гендерний підхід, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні.

Оцінка «чотири» ставиться, якщо студент(ка) має глибокі і повні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, здатен (на) щодо їх застосування на практиці; відповідь чітка і практично завершена, у письмовій роботі є незначні помилки. Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. Знає історичну термінологію і наукову періодизацію, володіє понятійним апаратом, добре орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією (інтелектуальні операції, що дають змогу бачити за умовно-площинними зображеннями історичні факти, події та явища); створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії, вміє класифікувати, систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати джерельний історичний матеріал. Достатньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) самостійно на основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні, дотримуючись принципів наукової об'єктивності й неупередженості,

пропонувати певні способи розв'язання суспільних проблем, що дозволить в умовах неповної (недостатньої) інформації інтегрувати знання для розв'язання власних проблем; буде аргументацію на основі 2-3 доказів, може рецензувати відповіді ровесників. Вміє організовувати пошук, аналіз та інтерпретацію історичних джерел (як українською, так й іноземними мовами); може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Може порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей; визначати роль людського фактора у створенні джерел, однак не може розкрити внутрішні мотиви й зовнішні чинники діяльності історичних осіб.

Має певний рівень аналітичного та синтетичного мислення. Бере участь у групових формах роботи в межах етики професійних взаємин, зокрема дискусіях, прес-конференціях, формує аргументацію (в аргументації зустрічаються окремі неточності), базовану на здобутих знаннях, демократичних переконаннях і гуманістичних цінностях; застосовує оптимальну стратегію діяльності; проводить самооцінку пізнавальної діяльності, вдосконалює з достатнім рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції тощо. Використовує під час навчання джерельний матеріал, здатен(на) його пропагувати через просвітницьку діяльність. Керується моральними та етичними нормами, з повагою і розумінням ставитися до інших світоглядних позицій, враховує гендерний підхід, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні.

Оцінка «три» ставиться, якщо у студента (ки) є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу (більше 50%), елементарні уміння і навички; не здатен (на) повною мірою використати знання, уміння і навички на практиці; відповідь не чітка і спрощена, у письмовій роботі є суттєві помилки. Ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та не вміє їх використовувати під час відповіді на запитання, а просто перераховує. Посередньо знає історичну термінологію і володіє понятійним апаратом, задовільно орієнтується в історичній хронології, не достатньо володіє просторовою компетенцією; не вміє класифікувати, систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати джерельний історичний матеріал. Посередньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) посередньо оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні, до кінця не здатен (на) інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем. Не може переконливо аргументувати, рецензії відповідей ровесників поверхові. Вміє організовувати пошук історичних джерел, але не може їх критично проаналізувати. Не використовує сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Знає історичну персоналістику, але не може порівнювати й оцінювати діяльність історичних осіб із позиції загальнолюдських та національних цінностей; визначати роль людського фактора в історії, розкривати внутрішні мотиви й зовнішні чинники діяльності історичних осіб.

Не використовує інноваційні технології і не має синтетичного мислення. Бере пасивну участь у групових формах роботи в межах етики професійних взаємин,

зокрема дискусіях, прес-конференціях; не застосовує оптимальну стратегію діяльності, не бере на себе відповідальність; не проводить рефлексію, самооцінку та коригування пізнавальної діяльності. Керується моральними та етичними нормами, з повагою і розумінням ставитися до інших світоглядних позицій, враховує гендерний підхід, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні. Вдосконалює з посереднім рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.

Оцінка «два» ставиться, якщо у студента (ки) елементарні знання фактичного матеріалу (до 25%), відсутні уміння і навички, тому не здатен (на) їх використати на практиці; відповідь не змістовна і не доречна, у письмовій роботі є суттєві помилки (більше 75%). Не ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та не вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. Практично не знає джерелознавчу термінологію (до 25%), незадовільно орієнтується в історичній хронології (до 25%), не володіє просторовою компетенцією; не вміє класифікувати, систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Не володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Не здатен (на) оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні. Відсутня об'єктивна і неупереджена аргументація, самооцінка і оцінка інших. Не вміє організовувати пошук історичних джерел, не може їх критично проаналізувати. Не використовує сучасні інформаційно-технологічні ресурси у навчальній діяльності. Знає історичну персоналістику на рівні переліку історичних постатей. Не використовує інноваційні технології і не має синтетичного мислення. У групових формах роботи тільки присутній(я) без особистої відповідальності, стратегії; не дотримується норм професійної етики, не виявляє усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей, не вдосконалює здобуті під час навчання компетенції.

Вимоги до індивідуальної роботи

Індивідуальне завдання з курсу «Джерела з історії України» стосується джерелознавчих проблем історії України. Напередодні підготовки індивідуальної роботи студент (-ка) здійснює пошук джерел з наперед обраних тем з історії України.

Структура індивідуальної роботи складається із наступних обов'язкових елементів:

- Вступна частина;
- Аналіз використаної літератури по темі (на 2-3 абзаци);
- Характеристика обраної теми;
- Виклад джерельного матеріалу з відповідними покликаннями;
- Навести історичний ілюстративний матеріал;
- Висновки;
- Список використаної літератури.

Обсяг індивідуальної роботи – 12–15 сторінок.

Критерії оцінювання індивідуального завдання

Критерії	Бали
Глибоке розкриття проблеми, аналіз джерел з відображенням авторської позиції. При захисті використовує значний обсяг джерел і літератури, висновки самостійні, тези здійснені на високому рівні, студент створив значну кількість роздаткового матеріалу. Демонструє на високому рівні здатність використати знання, уміння і навички, необхідні для науково-дослідницької роботи. Може критично ставитися до результатів своєї праці, бачить шляхи подолання труднощів, виявляє усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей.	17-20 балів
Обґрунтоване розкриття проблеми. Вміє організовувати пошук, аналіз та інтерпретацію історичної інформації; може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси у	13-16 балів

<p>навчальній діяльності. Демонструє на достатньому рівні здатність використати знання, уміння і навички, необхідні для науково-дослідницької роботи. Може критично ставитися до результатів своєї праці, виявляє усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей.</p>	
<p>Тема розкрита неповно. Демонструє на посередньому рівні здатність використати знання, уміння і навички, необхідні для науково-дослідницької роботи. Може критично ставитися до результатів своєї праці, виявляє певне усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей.</p>	9-12 балів
<p>Робота суто компілятивного рівня. Студент може репродуктивно відтворити змісту історичних джерел, однак у його відповіді є помилки. Вміє організувати пошук історичної інформації, але не може її критично проаналізувати. Не достатньо використовує сучасні інформаційно-технологічні ресурси під час підготовки завдання. Визначає роль людського фактора в історії, однак без необхідної аргументації.</p>	5-8 балів
<p>Проаналізовано лише окремий аспект. Захист завдання спрощений, із значними помилками. Не здійснено пошук джерельної інформації. Відсутня будь-яка аргументація. Відсутні самостійні висновки і синтетичні зв'язки. ІКТ використано недоречно. Не виявляє усвідомлення необхідності удосконалення професійних якостей.</p>	1-4 бали
<p>Завдання не зараховано</p>	0 балів

Вимоги до контрольної роботи

Контрольна робота проводиться у письмовому вигляді, має декілька варіантів формалізованих завдань рівнозначної складності, на виконання яких відводиться 45 хвилин. Кожен варіант містить 7 завдань (1 – 2 –теоретичні, 3 – знання термінів, 4–7 – тестові завдання).

Розв'язуючи завдання контрольної роботи, студент повинен продемонструвати не репродуктивну, а творчу розумову, креативну діяльність.

Критерії оцінки виконання контрольної роботи

Оцінка за виконання контрольної роботи виставляється у 20 балах: 1- 10 балів, 2 – 3 бали, 3 – 3 бали, 4-7 – по 1 балу.

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень за теоретичне (перше) завдання
1-2	У студента (ки) елементарні знання фактичного матеріалу (до 25%), відсутні уміння і навички, тому не здатен (на) їх використати на практиці; у письмовій роботі є суттєві помилки (більше 75%). Не вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Не володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом Не здатен оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні. Відсутня об'єктивна і неупереджена аргументація. Не має синтетичного мислення, безвідповідально ставиться до обраного фаху.
3-6	Ознайомлений(а) з досягненнями вітчизняної історіографії, джерелознавства. Посередньо знає джерелознавчу термінологію і володіє понятійним апаратом, не вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичні джерела. Посередньо володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) посередньо оцінювати та інтерпретувати джерела з історії України, до кінця не здатен (на) інтегрувати знання для розв'язання власних та суспільних проблем. Не може переконливо аргументувати. Не має синтетичного мислення, враховує гендерний підхід, поважає різноманітність та мультикультурність в Україні. Демонструє вдосконалення з низьким рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.
	Студент(ка) має глибокі і повні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, здатен(на) щодо їх застосування на практиці; відповідь чітка і практично завершена, є незначні помилки (не більше 4). Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на

7-8	<p>запитання. Вміє класифікувати історичні джерела, але не достатньо їх інтерпретує. Знає джерелознавчу термінологію, володіє понятійним апаратом, добре орієнтується в історичній хронології, володіє просторовою компетенцією; створює розумний баланс між соціальною, економічною, політичною і культурною складовою історії,</p> <p>вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал. Демонструє вдосконалення з достатнім рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.</p>
9-10	<p>Студент(ка) виявляє глибокі, повні, цілісні, міцні і творчо засвоєні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, необхідні для роботи в навчальних закладах середньої освіти; відповідь чітка і завершена, у відсутні помилки (не більше 2). Ознайомлений(а) з найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної історіографії, джерелознавства, науковими концепціями, та, головне вміє їх використовувати під час відповіді на запитання, вміє ставити під сумнів сталі принципи та ідеї. Знає джерелознавчу термінологію. На високому рівні володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом. Здатен (на) самостійно на основі сформованих ціннісних орієнтирів оцінювати суспільні явища, процеси і тенденції в Україні. Демонструє вдосконалення з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетенції.</p>

15. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ГЛОСАРІЙ

Автентичний текст (від грец. – справжній) – справжній текст оригіналу документа; дійсний, правильний, той, що ґрунтується на першоджерелі.

Автограф (від грец. – пишу, креслю, зображую) – власноручний авторський рукописний текст.

Автоматизована інформаційно-пошукова система – система пошуку інформації, в якій пошук, оброблення та актуалізація даних відбувається за допомогою комп'ютера.

Автохтонний (грец. – місцевий, корінний) – місцевого походження; той, що виник, зародився на місці сучасного проживання, існування.

Агіографічні твори (від грец. – святий та пишу) – життя святих, релігійно-повчальні твори, в яких описуються життя та подвиги християнських святих.

Акт (лат. дія та документ) – офіційний документ, запис, протокол.

Актові джерела – вид документальних джерел, в яких у певній юридичній формі фіксуються певні норми права, економічні чи політичні угоди та договори між приватними особами, особами і державою, державами, державою і церквою, церквами.

Актуалізована інформація джерел (від лат. *actualis* – справжній, теперішній, сучасний) – різновид джерельної інформації, яку безпосередньо вилучає, аналізує та використовує історик у науковому дослідженні. В широкому розумінні – весь масив відомостей з тієї чи іншої історичної проблеми, якими оперує сучасна історична наука.

Аналітична критика (розклад, розчленування) – етап і вид джерелознавчої критики, завданням якої є встановлення об'єктивності та наукової цінності джерела, здобування з нього достовірної інформації.

Аннали (лат. *annates* – літописи від *annus* – рік) – одна з форм історичних творів періоду античності та середньовіччя, в яких події описуються за роками.

Анонімні джерела (грец. *ανωνυμος*, – безіменний) – джерела, що набули поширення без імені автора.

Анотація (лат. *annotatio* – зауваження, помітка від *annoto* – позначаю) – коротка, стисла характеристика змісту книги, статті, рукопису, документа.

Апокрифи (від грец. – таємничий, захований) – релігійні твори, що не визнавалися церквою канонічними й заборонялися.

Апсида (абсида) (від грец.– дуга, склепіння) – виступ східної частини хрестово-купольного храму у вівтарі, напівкруглий або гранчастий у плані

Археографія (від грец. – стародавній і урафсо – пишу) – спеціальна галузь історичної науки, що вивчає історію публікації історичних джерел, розробляє теорію і методику їх видання.

Архіви (лат. *archivum* від давньогрец. архсіов – приміщення, в якому засідає уряд, державні служби) – 1) Установи або відділи в установах, організаціях, на підприємствах, що зберігають документальні матеріали. 2) Комплекс документів, об'єднаних спільністю походження.

Архівознавство – спеціальна галузь історичної науки, система інтегрованих знань про історію, теорію і практику архівної справи.

Атрибуція джерела (лат. *attributio* – приписування) – визначення достовірності джерела, встановлення його авторства, часу та місця створення.

Боністика (франц. *bonistique* від *bon* –талон, чек) – спеціальна історична дисципліна, що вивчає паперові грошові знаки як історичне джерело.

Булла (лат. *bullae* – кулька) – у добу середньовіччя кругла металева печатка, що підвішувалася до документа великого формату; власне документ, скріплений печаткою.

Вербальні джерела (лат. *verbalis* від *verbum* – слово) – тип джерел, в яких інформація зафіксована у словесній формі.

Вірогідність джерела – ступінь відповідності свідчень джерела тим реальним подіям, що в ньому описані.

Вітраж (франц. *vitre* – віконне скло) – твір монументально-декоративного мистецтва з кольорового чи безбарвного скла.

Генеалогія (від грец. – родовід) – спеціальна історична дисципліна, що вивчає походження родів, окремих осіб, їхні родинні та інші зв'язки.

Генезис (грец. – породжую, створюю) – походження, виникнення, процес утворення, розвитку.

Генетичний метод – спосіб дослідження явищ, що ґрунтується на аналізі їхнього генезису й розвитку.

Геральдика (від лат. *heraldus* – оповісник) – спеціальна історична дисципліна, що вивчає герби як історичне джерело.

Герб (польс. *herb* від нім. *erbe* – спадщина) – символічний розпізнавально-правовий знак, що містить у собі особливі фігури або символічні зображення, створені на підставі точно визначених правил, і є постійним розпізнавальним знаком окремих осіб, родів, товариств, міст, держав.

Герменевтика (від грец. – пояснюю) – тлумачення тексту джерела, необхідне для розуміння і осмислення його змісту.

Гносеологія (від грец. – пізнання та слово, вчення) – вчення про сутність і закономірності пізнання, теорія пізнання.

Гравюра (франц. *gravure* від *graver* – вирізати, висікати) – вид графіки, спосіб розмножування малюнка за допомогою друкарської форми з дерева, металу, каменю тощо.

Грамота (від грец. – лист, послання) – форма актових, справочинних, особових документів, найбільш поширена в середні віки.

Графіка (від грец. – живопис) – вид образотворчого мистецтва, основним зображальним засобом якого є малюнок, виконаний на папері олівцем, пензлем, вуглем або відтиснутий на папері з спеціально підготовленої форми, дошки (гравюра, офорт) чи каменю (літографія).

Графіті (італ. *graffiti* – видряпані) – написи й малюнки різного змісту, зроблені гострими предметами або фарбою на стінах і архітектурних деталях давніх споруд, а також на посудинах та інших твердих матеріалах.

Датування джерела – визначення часу створення джерела, якщо він невідомий.

Джерела особового походження – пам'ятки, авторами яких виступають окремі особи і які їм належать або належали.

Джерело історичне – носій історичної інформації, що виник як продукт розвитку природи і суспільних відносин і відбиває той чи інший бік людської діяльності.

Джерелознавство історичне – спеціальна галузь наукових історичних знань, що розробляє теорію й методику вивчення та використання в історичних дослідженнях джерел, вивчає їх походження, склад, структуру, а також функціонування джерельної бази історичної науки.

Джерельна база історичної науки – сукупність джерел, на які спирається історичне пізнання.

Джерельна інформація – сукупність наявних у джерелі типів інформації та стійких зв'язків між ними, які забезпечують його цілісність та здатність бути основою для отримання наукового фактичного знання.

Дипломатика – спеціальна історична дисципліна, що вивчає походження, форму і зміст актових джерел (офіційних та приватних), методику їх опрацювання.

Документальні джерела (лат. *documentum* – вірець, посвідчення, доказ) – рід писемних джерел, що утворився у процесі діяльності різноманітних державних, громадських, приватних установ, підприємств, організацій.

Достовірність джерела – якісна характеристика джерела, що засвідчує його вірогідність та відповідність змісту реальних явищ і подій.

Евристика джерелознавча – спеціальна історична дисципліна, що розробляє теорію і методику пошуку джерельної інформації.

Електронний документ – документ, зафіксований засобами електронної техніки, ознайомлення зі змістом якого можливе за допомогою комп'ютера.

Емблема – предмет, зображення, що умовно або символічно виражає певну ідею, поняття.

Епіграфіка – спеціальна історична дисципліна, що вивчає давні й середньовічні написи на твердих матеріалах (мармурі, металі, кераміці, дереві та ін.).

Епістолярні джерела – один із видів джерел особового походження, приватне листування.

Епітафія – надгробний напис.

Естамп – твір друкарської графіки, відбиток на папері, шовку та інших матеріалах (гравюра, офорт, літографія).

Зброезнавство – спеціальна історична дисципліна, що вивчає історію розвитку зброї, військової техніки, їхнього виробництва та застосування, а також історію збройного мистецтва. Зразки зброї та військової техніки розглядаються як історичні джерела для вивчення рівня розвитку суспільства, його матеріальної культури.

Зображальні джерела – тип історичних джерел, в яких інформація зафіксована у вигляді зображення.

Іконографія – спеціальна історична дисципліна, що розробляє прийоми та методи визначення достовірності зображень історичних подій та осіб, їхньої атрибуції, датування з метою використання отриманих даних в історичних працях.

Іконопис – вид культового станкового живопису (ікони). У християнстві ікона – зображення святих (живописне, мозаїчне, рельєфне), об'єкт релігійного культу.

Інвентарні описи – господарські описи міст, замків, королівських чи поміщицьких маєтностей, що проводилися упродовж XV – першої половини XIX ст. на території Польщі, Правобережної України, Білорусі та Литви.

Інкунабули – книги, видані з початку книгодрукування в Європі (з 40-х років XV ст.) до 1500 р.

Інтерполяція – 1) У джерелознавстві – фальсифікована вставка в оригінальний текст. 2) Неавторські вставки слів, речень або чисел у тексті під час переписування, опрацювання рукописів, копіювання географічних карт тощо.

Інтерпретація (лат. *interpretatio* від *interpretor* –роз'яснюю, перекладаю) – пояснення, тлумачення, розкриття змісту джерела.

Історичні залишки (рештки) – пам'ятки матеріальної і духовної культури (законодавчі акти, грамоти, універсали, службове листування та ін.), що виникли у процесі розвитку самих подій.

Історичні традиції (перекази) – пам'ятки минулого (спогади, щоденники, дорожні нотатки, інформаційні жанри періодики), що склалися на основі вражень їх авторів від подій і прямого впливу на ці події, як правило, не мали.

Історіографічні джерела – група джерел, що відбивають історіографічні факти, тобто факти з історії історичної науки, і дають можливість вивчити суспільні умови розвитку історичної науки, процес збагачення історичних знань, місце історичної науки в суспільному житті, зокрема у формуванні історичної свідомості людей.

Історіографія – спеціальна галузь наукових знань, що вивчає історію історичної науки.

Картографічні джерела – вид зображальних джерел, що являють собою умовні зображення на папері чи іншому матеріалі різноманітних природних, географічних, політичних та соціально-економічних явищ.

Кінофотовідеодокументальні (аудіовізуальні) джерела – різновид зображальних джерел, представлених фотографіями, кінофільмами, відеозаписами.

Класифікаційна схема (модель) – сукупність тих чи інших параметрів групування джерел за обраними домінуючими ознаками з метою їх дослідження і здобуття найповнішої і найдостовірнішої інформації.

Класифікація джерел (від лат. *classis* – розряд та *ficatio* від *facio* – роблю) – поділ всієї маси джерел на групи за певною суттєвою спільною ознакою, характерною для кожної групи.

Кластерний аналіз – поділ джерел на різні класи (групи, кластери, таксони), кількісний і якісний склад яких встановлюються дослідником під час аналізу джерел.

Клейноди – відзнаки та атрибути влади української козацької старшини XVI-XVIII ст.

Кліше (франц. *cliche* – відбиток) – форма високого друку, що застосовується для поліграфічного відтворення ілюстрацій.

Кодикологія (від лат. *codex* – книга) – наукова дисципліна, що вивчає рукописні книги.

Компіляція (лат. *compilatio* – крадіжка, грабіж від *compilo* – грабую) – 1) Метод створення літописних пам'яток, що склалися з уривків різних літописів (літописна компіляція). 2) Неоригінальна, несамостійна наукова чи літературна праця, побудована на використанні чужих творів.

Компути (від лат. *computo* – обчислюю) – переписи дворів козаків з відомостями про їхнє майнове становище, проходження військової служби.

Конвенціональні джерела (від лат. *conventio* – угода) – джерела умовних позначень (ноти, знаки математичної, хімічної, фізичної символіки та ін.).

Контамінація (від лат. *contaminatio* – змішування) – поєднання текстів різних редакцій одного й того самого твору.

Криптонім – літера або літери, які замість підписів ставлять іноді автори під своїми творами.

Критерій – мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації.

Латентна джерельна інформація – прихована (закрита) джерельна інформація.

Лінгвістичні джерела (від лат. *lingua* – мова) – один із видів вербальних джерел, пам'ятки мови.

Літописи – вид наративних джерел, характерною особливістю яких є описання подій у хронологічній послідовності.

Логічна критика – вид джерелознавчої критики, що полягає у перевірці достовірності джерела шляхом зіставлення вміщеної у ньому інформації з об'єктивною логікою розвитку історичних подій.

Люстрації – періодичні описи державних маєтків, міст, замків, які проводились у Речі Посполитій упродовж XVI–XVII ст. з метою оцінки

господарсько-фінансового стану королівських маєтностей для встановлення державного податку – кварти.

Манускрипт (лат. *manuscriptum* від *manus* – рука і *scribo* – пишу) – давні й середньовічні рукописи на папірусі, пергаменті, пізніше – папері.

Маргіналії (від лат. *margo (marginis)* – край, межа) – примітки на полях книги.

Масові джерела – комплекси джерел, що характеризуються певною повторюваністю, типовістю і однорідністю вміщеної в них інформації.

Машиночитаний документ (від лат. *machina* – пристрій, знаряддя, споруда) – закодований документ (магнітний диск, магнітна стрічка, перфокарта, перфострічка), зміст якого може бути розшифрований за допомогою машини.

Методика джерелознавства – система знань про методи, засоби, правила здійснення всього комплексу робіт, пов'язаних з пошуком, виявленням, відбором джерел, їх всебічним критичним аналізом, визначенням достовірності та інформаційної цінності, а також наступним використанням з метою отримання науково перевіреної, об'єктивної інформації.

Методологія джерелознавства – система теоретичних знань і наукових принципів, на основі яких формуються метод і методика джерелознавчого дослідження.

Метрологія – спеціальна історична дисципліна, яка вивчає розвиток систем мір, що існували в минулому, встановлення реального обсягу мір, розгляд їх кількісного співвідношення, відповідності сучасним метричним вимірам.

Мемуари (спогади) (франц. *memoires* від лат. *memoria* – пам'ять) – вид оповідних джерел особового походження, що створюються на основі зафіксованих у пам'яті авторів вражень про події, учасниками чи свідками яких вони були.

Мініатюра (франц. *miniature* від лат. *minium* – кіновар або сурик) – твір образотворчого мистецтва невеликого розміру на дереві, металі, порцеляні, папері, що потребує витонченої техніки виконання. Мініатюрою називають

також живописні зображення, що прикрашали та ілюстрували середньовічні рукописні книжки у вигляді заставок або на всю сторінку.

Мозаїка (франц. *mosaique* від лат. *musivum*, буквально – присвячене музам) – сюжетні або орнаментальні композиції, виконані з природних каменів, смальти, керамічних плиток.

Монументальне мистецтво (лат. *monumentalis* від *monco* – нагадую) – вид образотворчого мистецтва, розрахований на масове сприйняття в ансамблі з архітектурою чи природним оточенням. Монументальне мистецтво поєднує архітектурні та скульптурні монументи й пам'ятники на площах і вулицях, настінні розписи (монументальний живопис) тощо.

Нумізматика (лат. *numisma* – монета від грец. *νομιονοτ*) – спеціальна історична дисципліна, що вивчає монети, монетне виробництво, історію грошового обігу та техніку монетної справи, методи їх використання як джерела.

Об'єкт (від лат. *objectus* – предмет) – 1) Зовнішній світ, що існує поза нами, незалежно від нашої свідомості і є предметом пізнання, практичної дії суб'єкта. 2) Одне з основних понять теорії науки, у тому числі джерелознавства.

Ономастика (від грец. *ονομοσ* – ім'я, назва) – спеціальна історична дисципліна, що вивчає власні імена, їх походження, структуру і тлумачення у взаємозв'язку з історичним процесом.

Офорт (від франц. *eau-forte* – азотна кислота) – спосіб гравіювання на металевій пластині за допомогою методу протравлювання азотною кислотою; гравюра, виготовлена в техніці офорта.

Оповідні джерела – рід усних та писемних джерел, характерною особливістю яких є фіксація інформації у вигляді розповіді у довільній формі про події та явища суспільно-політичного, соціально-економічного й культурного життя.

Оригінал документа (від лат. *originalis* – первісний, природжений) – 1) Первинний, вихідний документ. 2) Справжній документ, рукопис на відміну від копії або підробки, фальсифіката.

Орнамент (від лат. *ornamentum* – оздоба, прикраса) – візерунок, побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів або стилізованих рослинних чи тваринних мотивів.

Палеографія – спеціальна історична дисципліна, що вивчає стародавню писемність, її еволюцію, характерні особливості, зовнішні ознаки рукописних пам'яток.

Пергамент (від назви стародавнього міста Пергама в Малій Азії) – документ, написаний на спеціально обробленій шкірі молодих тварин.

Періодична преса – вид комплексних джерел, представлений газетами, журналами та іншими періодичними виданнями.

Петрогліф – стародавні зображення на скелях, каменях, стінах печер; джерела для вивчення господарства, побуту, культури стародавніх народів.

Печатки – штампи, що вирізані на твердому матеріалі (камені, металі та ін.), матриці, а також їх відбитки (на золоті, сріблі, свинці, воску, сургучі, папері). Основною функцією печаток є засвідчення достовірності документів. Як історичні джерела вивчаються сфрагістикою.

Писемні джерела – тип історичних джерел, визначальною ознакою яких є письмова фіксація інформації.

Поведінкові джерела – тип джерел, в яких історична інформація зберігається у формі традиційних норм поведінки людей певної етнічної спільноти за тих чи інших життєвих ситуацій.

Повнота джерела – здатність джерела відбивати основний зміст, суттєві риси й особливості відображуваних подій, явищ.

Позаджерельна інформація – сукупність знань і настанов, які використовуються істориком, впливають на його дослідження і не здобуваються ним безпосередньо з історичних джерел.

Потенційна інформація джерел (від лат. *potentia* – сила) – різновид джерельної інформації, що залишилася не використаною у наукових дослідженнях.

Предмет – 1) Речове джерело. 2) Одне з основних понять теорії науки, зокрема джерелознавчого дослідження.

Ревізії (від лат. *revisio* – перегляд) – переписи населення податкових станів; офіційні документи описово-статистичного характеру.

Регламент (франц. *reglementt* від лат. *regula* – правило) – система правил, що регулюють порядок організації і діяльності певних установ.

Реєстр (польс. *rejestr* від лат. *regesta* – списки, перелік) – список, опис, перелік, а також книга для запису справ, документів, майна, земельних володінь, осіб тощо.

Рельєф (франц. *relief* від лат. *relevo* – піднімаю) – скульптурне зображення на площині (наприклад, барельєф, горельєф). Може бути самостійним твором скульптури або частиною архітектурної композиції.

Репрезентативність (від лат. *representatio* – наочне зображення) – один із показників повноти джерельної інформації для вивчення певної проблеми.

Рескрипт (лат. *rescriptum* від *rescribo* – відповідаю у письмовій формі) – акт монарха на ім'я певної службової особи з покладанням на неї тих чи інших доручень, висловлюванням подяки, оголошенням про нагороду.

Ретроспекція (від лат. *retro* – назад і *specto* – дивлюсь) – 1) Погляд у минуле, аналіз минулих подій, вражень тощо. 2) Спосіб розгляду суспільних ідей, подій сучасності під кутом зору минулого, звернення до минулого для виявлення у ньому первісних тенденцій, властивих сучасності. Ретроспективний – звернений у минуле, присвячений розгляду минулого.

Речові джерела – тип історичних джерел, інформація в яких фіксується у предметній формі.

Синопис – загальний огляд, зведення різноманітних поглядів з певного питання; термін уживають переважно щодо історичних та релігійних творів. «Синопис» («Київський синопис») – перший нарис історії України від найдавніших часів до останньої чверті XVII ст., уперше виданий 1674 р. Києво-Печерською друкарнею.

Синтетична критика – етап і вид джерелознавчої критики, зміст якої пов'язаний з формуванням комплексу джерел і здобуванням із нього сукупності наукових фактів як основи для достовірних дослідницьких висновків.

Справочинні (діловодні) джерела – вид документальних джерел, що створюються у процесі функціонування державних, суспільних, приватних установ та організацій і мають офіційний, діловий характер.

Статистичні джерела (англ. *statistics* від лат. *status* – стан, становище) – вид історичних джерел, що містять інформацію, яка характеризує кількісні закономірності суспільного життя у нерозривному зв'язку з їхнім якісним змістом. Охоплюють різноманітні за змістом та формою носії інформації, що виникли внаслідок масових обстежень, описів, переписів, запровадження стандартизованого обліку та звітності.

Суб'єкт (від лат. *subjectum* – підкладене) – людина, що пізнає зовнішній світ (об'єкт) і впливає на нього у своїй практичній діяльності.

Сфрагістика (сігіллографія) – спеціальна історична дисципліна, яка вивчає печатки як історичне джерело.

Текстологія (від лат. *textum* – зв'язок, сполучення) – історико-філологічна дисципліна, що вивчає тексти писемних джерел переважно періоду середньовіччя.

Теорія джерелознавства – розділ джерелознавства, який включає систему наукових знань про об'єктивно-суб'єктивний характер історичного джерела, пізнання його соціальної та гносеологічної природи.

Типи історичних джерел – групи джерел, що мають споріднений спосіб передачі відомостей або близькі за змістом, формою, походженням.

Типологія – класифікація предметів або явищ за спільними ознаками.

Усні джерела – тип історичних джерел, в яких інформація зберігається у вигляді усної традиції і передається з покоління в покоління із уст в уста.

Фактична критика (від лат. *factum* – зроблене) – вид джерелознавчої критики, що передбачає перевірку повноти і достовірності джерела шляхом його зіставлення з іншими джерелами.

Фалеристика (від лат. *falerae* – металева прикраса, бляха) – спеціальна історична дисципліна, що вивчає історію орденів, відзнак, медалей, хрестів, виникнення та розвиток нагородної системи, а також відповідні документи та статистику.

Фальсифікація (лат. *falsificatio* – підробка) – умисне викривлення або неправильне тлумачення тих чи інших явищ, подій, фактів, джерел.

Феномен (грец. *φαινόμενον* – те, що з'являється) – виняткове, незвичайне, рідкісне явище.

Філігрань (італ. *filigrana* від лат. *filum* – нитка і *granum* – зерно) – водяні знаки на папері.

Фонічні джерела (від грец. (*φωνή*)– вимовляю, звучу) – окрема група звукових історичних джерел, носіями яких виступають фонограми, різного роду технічні звукозаписи текстів, музичних творів, інших звукових проявів, що створюються у процесі життєдіяльності людства.

Фреска (від італ. *fresco* – свіжий) – техніка живопису водяними фарбами по свіжій штукатурці; твір, виконаний такою технікою.

Хартія – 1) Старовинний рукопис, а також матеріал (зокрема, папірус або пергамент), на якому його написано; 2) Документ, що засвідчував певні права або привілеї доби середньовіччя.

Хроніки – історичні твори періоду середньовіччя, поширені у Візантії та Європі, що мали значний вплив на давньоруське літописання.

Хронографи – середньовічні твори з всесвітньої історії, що містили відомості історичного, літературного та географічного характеру.

Хронологія історична – спеціальна історична дисципліна, що вивчає системи літочислення у різних народів та способи переведення дат на сучасне числення часу.

РЕКОМЕНДОВАНИЙ СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Базова

1. Акт проголошення незалежності України. К., 1991.
2. Багатопартійна українська держава на початку ХХ ст. Програмові документи перших українських партій. К., 1992.
3. Барбаро и Контарини о России. Ленінград, 1971.
4. Боплан Гійом Левассер де. Опис України. К., 1990.
5. Волинські грамоти ХVІ ст. К., 1995.
6. Галицько-Волинський літопис. Львів, 1994.
7. Грамоти ХVІ ст. К., 1974.
8. Гомер. Іліада. К., 1978.
9. Геродот. Історії в дев'яти книгах. К., 1993.
10. Геродот. Скіфія. Найновіший опис України з V ст. перед Христом. К., 1992.
11. Декларація про державний суверенітет України. К., 1990.
12. Історія України: Документи, матеріали / Уклад., комент. В.Ю.Короля. К., 2001.
13. Конституція України. К., 1996.
14. Конституційні акти України. 1917 – 1920. К., 1992.
15. Літопис Руський за Іпатським списком. К., 1989.
16. Літопис Самовидця. К., 1971.
17. Львівський літопис. *Галицько-Волинський літопис*. Львів, 1994.
18. Макарчук С.А. Писемні джерела з історії України. Львів, 1999.
19. Острозький літописець. *Галицько-Волинський літопис*. Львів, 1994.
20. Повість минулих літ. К., 1989.
21. Привілеї міста Львова (ХVІ – ХVІІІ ст.) / Упоряд. М.Капраль. Львів, 1998.
22. Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Документи і матеріали. Т.1. К., 1997.
23. Національні відносини в Україні у ХХ ст. Збірник документів і матеріалів. К., 1994.

24. Українська суспільно-політична думка в ХХ ст. Документи і матеріали. Т.1. Сучасність, 1983.
25. Українські політичні партії кінця ХІХ – початку ХХ ст. Програмові і довідкові матеріали. К., 1993.
26. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2-х т. К., 1996.
27. Хрестоматія з історії Української РСР. К., 1959. Т.1.
28. Чотири універсали. К., 1990.

Допоміжна

29. Археологія та стародавня історія України: Курс лекцій. К., 1992.
30. Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В. Походження слов'ян. К., 1992.
31. Борисенко В.Й. Нариси історії України. К., 1993.
32. Велика історія України від найдавніших часів. К., 1993. Т.1.
33. Власов В. Історичне джерело в арсеналі дидактичних засобів: чи здатна методика подолати втому від історії. *Історія в школах України*. 2009. №4. С.3–8.
34. Власов В. Роль підручника у формуванні вмінь працювати з історичним джерелом. *Історія в школах України*. 2009. №6. С.3–9.
35. Войцехівська І. Н. Структура історичного джерелознавства: традиції та сучасні проблеми. *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвідомчий збірник наукових праць*. Вип. 3. Джерелознавчі дисципліни. К., 2001.
36. Історичне джерелознавство: Підручник. К.: Либідь, 2002.
37. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ – ХХ ст. К., 1996.
38. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії. К., 1993.
39. Грушевський М.С. Історія України-Руси. К.: Наукова думка, 1991. Т.1.
40. Довгопол В.М., Литвиненко М.А., Лях Р.Д. Джерелознавство історії Української РСР. К., 1986.
41. Давня історія України: у 2-х кн. К., 1994.

42. Джерелознавство історії України: Довідник. К., 1998.
43. Задорожна Л.В. Історичні документи як основа побудови пізнавальних завдань. *Історія в школах України*. 2002. № 2. С. 35 – 39.
44. Історія суспільних рухів і політичних партій в Україні (XIX ст. – 1920 р.). Львів, 1993.
45. Історія України. Нове бачення. К., 1995. Т.1.
46. Кульчицький В., Настюк М., Тищик Б. Історія держави і права України. Львів, 1996.
47. Марченко М.І. Українська історіографія з найдавніших часів до середини XIX ст. К., 1958.
48. Макарчук С. Українська республіка галичан. Нариси про ЗУНР. Львів, 1995.
49. Макарчук С.А. Писемні джерела з історії України. Львів, 1999.
50. Малик Я., Вол В., Чуприна В. Історія української державності. Львів, 1995.
51. Місюра В.П. Про скорочену публікацію документів. *Історичні джерела та їх використання*. Вип. I. К.: Наукова думка, 1964.
52. Могорита В.М. Писемне джерело як компонент шкільного підручника з історії України. *Педагогічні науки*. Вип.LXXIX. Том.1. 2017. С.35–39.
53. Міронова І. С. Історичне джерелознавство та українська археографія: спецкурс з джерелознавства, історіографії та методики викладання історії. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 208 с.
54. Січинський В. Чужинці про Україну. Львів: Світ, 1991.
55. Толочко П.П. Літописи Київської Русі. К., 1994.
56. Тищик Б., Вівчаренко О. Українська Народна Республіка. Коломия, 1994.
57. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України. К., 1992.

Інформаційні ресурси

1. Писемні джерела з історії України. URL: Режим доступу: <http://www.google.com.ua>
2. Усні й письмові джерела історії України. URL: gufer.net/history/677-usn-y-pismov-dzherela.html

3. Мемуари сучасників як джерело з історії Української революції. URL:
www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pviu/2009_4/2.pdf
4. Сага про Хервер: джерело з історії України часів нашестя гунів URL:
starozytnosti.blogspot.com/2012/08/blog-post_29.html
5. Писемні джерела з історії України. URL:
chtyvo.org.ua/authors/.../Pysemni_dzherela_z_istorii_Ukrainy/
6. Мицик Ю. Джерела з історії національно-визвольної війни українського народу середини XVII століття. URL:
www.history.org.ua/?litera&id=8120&navStart=10
7. Історичні джерела та їх використання. URL:
www.history.org.ua/?termin=Dyplomat_sluzhba_Khmelnynckogo
8. URL: www.history.org.ua/index.php?termin=Inst_Grushevskogo_NAN...
9. Археографічні комісії України. URL: uk.wikipedia.org/wiki/
10. Джерела особового походження. URL:
www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_6_2011/11.pdf

Навчально-методичний посібник

Стефанюк Галина Василівна

ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ:

**інструктивно-методичні матеріали до самостійної роботи для студентів
спеціальності 032 Історія та археологія**

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», 2019

УДК 94 (477) (093)

ББК 63.3 (4 Укр)